

Днес в броя

На стр. 18

Ученици влизат в лабораториите на Бургаския държавен университет „Проф. д-р Асен Златаров“

На стр. 19

Доц. Христо Михайлов, ректор на Лесотехническият университет: „Стратегията ни е да останем силни в направленията, в които сме се доказали, а не да разширяваме прекалено образователния си профил. Да продължим да бъдем лидери в специалностите ни, някои от които са уникални“

На стр. 21

Владимир Киров, преподавател в Националното училище за приложни изкуства в Троян, което вече 50 години е художествено: „Изложбата, която подготвяме за годишнината, ме прави щастлив да видя израснали в изкуството нашите бивши ученици. Да се радвам и да коментирам техните творби“

Българска академия на науките
www.bas.bg

Силата на информацията

®

АЗ·БУКИ

Вестникът е правопреемник на първото официално издание на Министерството на просвещението – „Училищен преглед“ – 1896 г.

Четете ни на www.azbuki.bg
www.azbuki.eu

НАЦИОНАЛЕН СЕДМИЧНИК ЗА ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА

Брой 9 (1704) 6 – 12 март 2025 г. Година XXXIII. Под името „Аз-буки“ вестникът излиза от 10 април 1991 г. Цена 1,90 лв.

Третокласници от СУ „Иван Вазов“ в Благоевград изготвиха и подариха на министъра на образованието и науката Красимир Вълчев ръкописен препис на „Епопея на забравените“. В инициативата активно се включват и техните родители и част от педагогическия колектив на училището

Повече на стр. 2

Снимка Олег Попов

Обмислят модел на изкуствен интелект за образованието

Министерството на образованието и науката обмисля идеята за създаване на модел на изкуствен интелект, специално предназначен за работа в училищата. Това стана ясно от думите на заместник-министъра на образованието Наталия Митева пред БНР.

Тя уточни, че идеята е на много ранен етап на обсъждане, като най-важното е да се създаде защитен и качествен продукт, който да се използва в образователната система. Идеята е да се адаптира модел на изкуствен интелект към нуждите на българското образование. А учениците да имат достъп до информация, която не е засегната от типичните засега прояви на „измисляне или халюциниране“ на факти от съществуващите модели. Той ще се тренира с повече качествена информация, свързана с образованието – например от учебни помагала, проверени текстове и задачи. Освен това ще бъде затворен.

„Искаме да оптимизираме времето на учителя, да оптимизираме административната част, така че да освободим време за реална педагогическа работа. А на учениците да дадем достъп до качествена и проверена информация. Наред с това имаме голямата отговорност да им покажем как етично да се ползва изкуственият интелект, за да няма плагиатство. Тук вече работата е с учителя – за да може да се използва изкуственият интелект творчески при задание, но не на всяка цена и не по всяко време“, заяви зам.-министър Наталия Митева.

Най-вероятният партньор за разработването на подобен модел е Институтът за компютърни науки, изкуствен интелект и технологии (INSAIT) към Софийския университет, стана ясно от думите на зам.-министъра. Но ще се търсят и други партньори.

„Особено важно е този модел да работи добре на български език. Затова и първата ни спирка може би ще бъде Институтът INSAIT, тъй като неговият модел VgGPT работи най-добре на български език“, отбеляза Митева.

По думите ѝ, работата по модела на изкуствен интелект за родното образование ще започне в следващите 6 месеца, а до година може да има и първи резултати.

Зам.-министър Наталия Митева отбеляза още, че подобни инициативи вече се реализират по света и дори има работещи примери в училища и университети. АЗ·БУКИ

МОН развива хибридните профили в училище

Дисциплината е базова предпоставка за добро обучение, заяви министър Красимир Вълчев

„Едно от предложенията, които ще направим в Закона за предучилищното и училищното образование, е да развиваме хибридни профили.“ Това заяви министърът на образованието и науката Красимир Вълчев пред БНТ.

Той отбеляза, че професиите на бъдещето ще изискват по-широка база от умения и компетентности – солидна хуманитарна основа, познания по математика и природни науки и меки умения.

„Това е един от парадоксите на все по-дигиталната епоха, в която ще живеят децата – че колкото по-дигитални ставаме, толкова по-важна ще става широката база от умения, че професионалното и профилираното образование в гимназиален етап у нас имат

доста амбициозни и натоварени профили. А това води до натоварване на ученици и учители, до възпроизвеждане на културата на заучаване, натрупване на дефицити и демотивация на децата.

„Това най-остро се вижда при математиката и физиката за сметка на чуждите езици. В гимназиален етап има повече часове по чужди езици сумарно във всички училища, отколкото по математика и природни науки, взети заедно“, отбеляза Красимир Вълчев.

По думите му, една от най-важните цели е да се освободи пространство и време на учителите и учениците. Да се изчистят учебните програми от фактология, да има повече часове за затвърждаване на умения, дълбоко учене, упражнения, особено по математика и физика, където налице е драматичен проблем.

„Защото имаме базови знания, които формират умения, но имаме и чиста фактология, която не е необходима в днешния свят. Можем да жертваме част от амбицията

на профилираното образование“, отбеляза още министър Вълчев.

Просветният министър коментира още, че разговорът за насърчаване изучаването на математика по-скоро приключва с темата за матура по предмета, а не започва с нея.

„Трябва да направим много неща преди това – нови учебни програми, да увеличим часовете в учебния план, да имаме повече учители. Основното ни ограничение да разширим изучаването на математика в гимназиален и прогимназиален етап, е липсата на учители по математика“, заяви Вълчев. По думите му, ако има матура по математика, то това няма да е скоро.

Министър Вълчев изрази позиция и относно предложенията за въвеждането на оценка „дисциплина“ в училище. Според него и в училище, и в обществото доминира усещането за липса на ред. Дисциплината пък е базова предпоставка за добро обучение и образователни резултати.

На стр. 2

Висшите училища да инвестират в качество и репутация

„Държавата и висшите училища трябва да работят заедно и да инвестират в качеството и репутацията на висшето образование, за да бъде то конвертируемо в дългосрочен план.“ Това каза министърът на образованието и науката Красимир Вълчев на среща с ръководството и преподавателите в Университета по хранителни технологии – Пловдив. Това е поредната дискуссия, която се организира по инициатива на министър Вълчев с преподавателите в различни висши училища, съобщава Пресцентърът на МОН.

Университетът по хранителни технологии има своето важно място на картата на висшето образование, посочи министърът. Той традиционно заема първо място в страната в обучението в професионално направление „Хранителни технологии“.

Безработицата сред завършилите специалности от това направление през последните пет години е едва около 1,6%, показват данните от Рейтинговата система на висшите училища в България. Според тях средният облагаем доход на дипломираните се в Университета магистри по „Хранителни технологии“ е близо 2000 лева.

Университетът е на второ място в България сред 11 висши училища, предлагащи обучение по „Машинно инженерство“. Средният облагаем доход на инженерите, завършили в последните пет години специалности в това направление във висшето училище, е близо 3000 лева. Безработицата сред тях е почти нулева – 0,66%.

„Това, в което си заслужава да инвестирате, за да стоите добре дългосрочно на картата на висшите училища, е репутацията – репутация на университет, който се завършва трудно“, каза министър Вълчев по време на срещата. Той посочи, че техническите кадри са сред най-търсените и изключително важни за икономиката на страната.

Университетът по хранителни технологии разширява академичното си портфолио със специалности от областта на науките за качеството на живота – „Нутрициология“, „Наука за кафето“, „Козметология“ и др. Всички специалности във висшето училище, както вече утвърдените, така и новите, са съобразени със съвременните изисквания на бизнеса и пазара на труда. Това позволява над 80% от обучаемите да започнат работа по специалността още като студенти или до една година след дипломирането си, отбелязват на срещата от висшето училище. **АЗБУК**

Третокласници с препис на „Епопея на забравените“

Третокласници от СУ „Иван Вазов“ в Благоевград изготвиха и подариха на министъра на образованието и науката Красимир Вълчев ръкописен препис на „Епопея на забравените“, съобщава Пресцентърът на МОН. Чрез инициативата децата почитат не само паметта на българските герои, но и съхраняват красотата на българското слово, дух, история и култура.

В преписа на книгата активно се включват и родители, и педагози от училището. Инициативата се ръководи от класната ръководителка на децата Елена Илиева и от преподавателката по изобразително изкуство Мая Подгорска.

Министър Вълчев поздрави учениците за старанието и положения труд. Той изрази признателност и за оказаната подкрепа от страна на техните учители и родители, които са ги окуражавали в това начинание.

„Епопея на забравените“ на Иван Вазов напомня за велики личности, без които България нямаше да съществува. Децата не просто писаха текст, а напомниха за тези герои, за връзката с тях, която е жива и ще продължи да живее чрез следващите поколения“, отбеляза Елена Илиева.

По време на гостуването си в Министерството на образованието и науката третокласниците рецитираха откъси от знакови творби на Патриарха на българската литература, сред които „Аз съм българче“, „Родна реч“, „Левски“, „Волов“, „Паисий“ и „Опълченците на Шипка“.

Сред гостите бяха и директорът на училището Методи Андонов, учители, родители и студенти. **АЗБУК**

Снимка Пресцентър на МОН

Специални гости на срещата бяха актьорите Луиза Григорова и Александър Сано, които призоваха младите да не опитват и да не се поддават на зависимости, защото те разрушават целия им свят

„Просто кажи „НЕ“ и в Асеновград

350 ученици от родопския град се обединиха в рамките на превантивната кампания срещу употребата на наркотици

Близо 350 ученици от Асеновград се обединиха срещу употребата на наркотични вещества. Събитието се проведе в рамките на превантивната кампания на Министерството на образованието и науката „Просто кажи „Не“, съобщава Пресцентърът на МОН.

В срещата участваха осмукласници и деветокласници от всички гимназии в града. Заместник-министърът на образованието и науката д-р Емилия Лазарова поздрави учениците за проявената отговорност и за активната им позиция по важни за обществото теми.

„Не искам да давам менторски насоки, а приятелско напомняне към вас – насочвайте се към гражданството, креативното, към спорта, изкуството, културата. Развивайте се, защото това ще направи живота ви пълноценен, а вие ще се чувствате удовлетворени“, обрна се към младешките зам.-министър Лазарова.

Тя отправи призив към децата да правят осъзнати избори, които ще ги развият като личности. Към учителите тя отправи апел да разговарят с възпитаниците си за техните преживявания и притеснения, за да усещат те подкрепата им и да изграждат доверие помежду им.

„Стимулирайте и инициирайте училищни кампании, където младите да участват активно, да научат за вредите и последващите тежки ефекти“, допълни Лазарова.

„Уважавайте се, мислете за себе си, отделяйте време за изкуство и култура, за спорт“, призова актьорът Александър Сано.

Луиза Григорова сподели, че е много важно младежите да не се повлияват от чуждото мнение и да не следват сляпо тенденциите, а да могат категорично да заявят позиция и да отказват убиващите субстанции.

Домакин на събитието е кметът на община Асеновград д-р Христо Грудев. Той подчерта, че информираността е ключов фактор при взимането на правилните решения, а събитието насърчава децата да бъдат отговорни за своето здраве и бъдеще. Учениците изгледаха подготвените филми в рамките на кампанията, които са базирани на ученически истории. След прожекцията имаха възможност да коментират разказите и да зададат въпросите си по темата. Това съдейства за създаването на интересна и задълбочена беседа.

Дискусиата в Асеновград е поредното публично събитие, насочено срещу употребата на наркотични вещества сред младежите, което се организира от местните власти с подкрепата на МОН и участието на известни личности.

В края на миналата година МОН даде началото на кампания, насочена срещу употребата на наркотици в училищата. В нея се включиха едни от най-известните творци, артисти и музиканти в страната – Весела

Бабинова, Захари Бахаров, Луиза Григорова, Михаела Филева, Свилен Ноев, Владимир Ампов – Графа, Виктория Терзийска, Тодор Димитров – Торино, Владимир Зомбори и Нина Николина.

Изготвени са три филма с участието на Захари Бахаров, Луиза Григорова и Весела Бабинова. В презентационно видео към инициативата популярните лица отправят мотивиращи и вдъхновяващи послания към младите хора. Те ги насърчават да върват в себе си, да не се поддават на лошите навици и да се научат да казват „Не“, когато биват подтиквани да тръгнат по пътя на зависимостите.

Видеоматериалите са подходящи за ученици в гимназиален етап на обучение, а прожекциите могат да се организират като извънкласна дейност, на която да присъстват учители, експерти, психолози и други специалисти. Видеата могат да се гледат и в рамките на часа на класа.

На срещата присъстваха още зам.-кметът на Асеновград инж. Петър Петров, държавният експерт в МОН д-р Татяна Предова, старши експертът от РУО – Пловдив, Катя Влашева, директори на училища, служители на Общината и др.

По-късно през деня заместник-министър Лазарова посети ОУ „Христо Ботев“ в града, което е иновативно и работи по редица програми и проекти на МОН. **АЗБУК**

МОН развива хибридните профили...

От стр. 1

„Проблемът е, че понякога възпитаване децата заради оценката, за това да имат, а не да бъдат. Цялата образователна система трябва да възпитава децата да бъдат знаещи, можещи, добри хора“, продължи министър Вълчев.

Според него образователната ни система е доста срамежлива във възпитателната си функция. Българските учители възпитават в национално самосъзнание, в патриотизъм, но самите учебни програми, които им задават какво да правят, нямат достатъчен акцент върху възпитателната функция.

„Лично подкрепям оценка „дисциплина“. Това е една от темите, които обсъждаме, но заедно със системата от санкции. Все още нямаме решение“, отбеляза той. И допълни, че в момента учителите се чувстват безпомощни, защото и системата от санкции в Просветния закон е разписана така, че трудно да се налагат санкции и много учители се въздържат да го правят. Темата ще бъде обсъждана през март и април с всички заинтересовани страни.

Сред промените в Закона за предучилищното и училищното образование, които се очаква да бъдат предложени за обсъждане в Народното събрание през май или юни, място

намира и въвеждането на задължителен час по добродетели и религия.

„Един час по добродетели и религия – нещо, което възнамеряваме да предложим, още повече ще усили това възпитание. И в момента имаме СИП „Религия“. Учителите казват, че при тях децата стават по-ученолюбиви, освен че намалява агресията. Ще бъде в задължителния учебен план с възможност за избор на програми. Ако детето или родителят не желае да избере с елементи на професионално образование, ще има възможност да избере без такива елементи – тоест етика, философия, история на религиите“, обясни министър Вълчев. **АЗБУК**

Бизнесът предлага:

Карьерно ориентиране от IV клас

Техническото и професионалното образование ще задържат у нас младите хора с високи доходи, каза министър Красимир Вълчев на форум в Пловдив

Снимка: Пресцентър на МОН

Заедно с министъра на образованието и науката Красимир Вълчев във форума участваха областният управител на Пловдив проф. Христина Янчева и кметът на града Костадин Димитров

Деяна ЛУКОВА

Експерти от бизнеса да влизат в училище за карьерно ориентиране на децата още от IV клас, за да се привлече интересът им и да се спечели доверието на родителите. Идеята предложи инж. Росен Костурков от „Тракия икономическа зона“ на форум в пловдивския филиал на Техническия университет – София. На срещата бе представен моделът на работа и партньорство на висшето и средното образование с бизнеса в региона. Обсъдени бяха възможностите на STEM обучението като иновация за бъдещето.

600 000 са заетите в компаниите в петте индустриални парка на „Тракия икономическа зона“, като от по-голяма част се изисква професионално техническо образование. В момента липсват средни технически кадри, стана ясно от представянето на инж. Костурков. За това е създаден Център за професионално обучение с техника и оборудване за 2 млн. лева. В момента в него се обучават 80 ученици от 6 професионални гимназии в региона, сред тях и деца от уязвими групи.

„Работим по четири проекта. Изградили сме лаборатории в професионални гимназии, създали сме два нови учебни предмета – „Архитектура на автоматични асемблиращи машини и линии“ и „Основи на автоматизираното производство“. Планираме осъвременяване на програмите, обновяване на инфраструктурата на училищата и повишаване квалификацията на преподавателите. Предвиждаме въвеждането на млади специалисти в гимназиите с цел популяризиране на професионалното образование в Зоната“, каза още инж. Костурков.

„Техническото и професионално образование ще задържат младите хора в България и ще им дават възможности за реализация на пазара на труда с високи доходи“, подчерта министър Вълчев. Той отбеляза още, че Пловдивска област отчита едни

от най-добрите резултати в сферата на професионалното образование.

Регионът е сред водещите примери за успешно развитие на дуалното обучение, а постигнатите резултати създават добра основа за бъдещо надграждане. В момента над 115 фирми в Пловдив работят в партньорство с ученици, осигурявайки им практическо обучение и възможности за реализация в местната индустрия.

През следващите години МОН ще продължи активната си политика за разширяване на приема в професионалните паралелки. Успоредно с това ще бъдат разработени нови учебни планове и програми, които ще осигурят на учениците по-широки и адаптивни умения, отговарящи на динамиката на пазара на труда, стана ясно от думите на министъра.

„Трябва да променим учебните програми и начина на изпитване на ученици. Трябва да имаме интердисциплинарни профили, включително по математика и природни науки. И това е една от промените, които ще предложим в Закона за предучилищното и училищното образование“, заяви Вълчев.

Един от основните приоритети ще бъде мотивирането на повече младежи да изберат професионално образование, което може да им гарантира стабилна кариера в ключови индустрии, важни за икономическото развитие на страната.

„Необходимо е повече ученици да посещават индустриалните предприятия, за да видят сами перспективите и условията, които съвременните работни места в тях предлагат“, каза министър Вълчев. Той подчерта, че подобни инициативи не само ще мотивират младите хора, но и ще им дадат реален поглед върху модерните технологии, иновациите и професионалните възможности, които осигуряват компаниите.

По време на дискусиата бе предложено провеждането четири пъти годишно на форум на открито, за да могат родителите да се запознаят отблизо с компаниите и тяхната

специфика и да разговарят с работодатели. Изложението ще започне още тази година.

Министър Вълчев припомни, че вече са предприети конкретни мерки в подкрепа на дуалното обучение. Държавата поема осигуровките по трудовите договори на учениците, като същевременно разшири възможностите за осигуряване на наставници. През настоящата учебна година над 11 200 ученици се обучават в дуална форма, а повече от 620 фирми си партнират с образователните институции. Предвиждат се допълнителни мерки – повече стипендии, стажове, практики, ранно карьерно ориентиране, по-гъвкави учебни графици и разширяване на наставничеството.

„Образователната система подготвя хора не само за следващите 5, а за следващите 40 – 50 години. Професиите ще се променят, затова ще имаме нужда от по-задълбочено изучаване на математика и природни науки. Трябва да променим учебните програми, начина на изпитване и характера на задачите, защото виждаме, че учениците решават сложни алгоритми, но се справят лошо с по-елементарни практически задачи“, коментира още министър Вълчев.

По думите му, солидната хуманитарна основа също е важна, а традиционните умения ще стават още по-значими. И това е парадоксът на модерната ера.

За да се насърчи полагането на матура по математика, ще бъде поставено условие приемът в икономическите специалности във висшите училища, за които има трайно висок интерес, да е обвързан с оценката от матура по предмета. Предвижда се от новата академична година този процент да е около 15, като ще се увеличава през следващите години.

Форумът събра директори и преподаватели от професионални гимназии и профилирани училища от шест области – Пловдив, Пазарджик, Стара Загора, Хасково, Кърджали и Смолян.

Кампания на Института за български език – БАН, и в. „Аз-буки“

Какво означава политическа турбуленция?

Сия КОЛКОВСКА*

Терминът *турбуленция* е добре известен със специалното си значение в авиацията, свързано с вихрово движение на частиците на въздушния слой, което предизвиква силно раздрусване на летящите през него самолети. Интересно е обаче, че напоследък този термин започна да се използва доста често извън специалната сфера – най-често в езика на медиите, като изразява друго, различно значение. Откриваме го в изрази като *политическа турбуленция*, *икономическа турбуленция*, *турбуленция в цените на борсите*, *турбуленции в отношенията между двете страни*, а също и в изречението: *Европа навлезе в зона на турбуленция*.

Очевидно в тези примери думата *турбуленция* не се използва в терминологичното си значение, а в ново, преносно значение: ‘кризисно състояние, дълбоко разстройство, сътресение в някаква сфера на обществения живот’. В случаите, когато един термин започне да се употребява извън професионалната сфера, с която е свързан, с ново, преносно значение, се приема, че той е подложен на процеса детерминологизация.

Има редица други термини, които са претърпели детерминологизация и се използват в преносно значение в непрофесионалната комуникация. Например в последното десетилетие при физическия термин *вакуум* (със значение ‘разредено състояние на газ в затворено пространство’) се разви ново, преносно значение ‘липса, отсъствие на нещо в някаква област’, което няма терминологичен характер. Това преносно значение, въпреки че възникна сравнително наскоро, много бързо се утвърди и се реализира в многобройни съчетания като *правен вакуум*, *културен вакуум*, *ценностен вакуум*, *духовен вакуум*, *идеологически вакуум*.

*Д-р Сия Колковска е професор в Института за български език „Проф. Любомир Андрейчин“ към Българската академия на науките.

Учители от Югозапада обменят опит в иновациите

Северина ДИМИТРОВА

Учители от Югозападна България се събраха на регионална конференция „Иновации в действие“ с домакин ОУ „Св. св. Кирил и Методий“ в Кюстендил. Във форума под наслов „В Обектива на успешния иновативен час“ се включиха началникът на кабинета на министъра на образованието Наталия Михалевска, началникът на РУО – Кюстендил, Мая Стойчева, преподаватели от София-област, и областите Благоевград и Перник.

Мая Стойчева отбеляза, че форумите с такъв мащаб са общо седем в страната, като този в Кюстендил обхваща образователните институции от Югозападна България.

„Целта на форума е да се обменят иновативни практики и да има ползотворно сътрудничество в прилагането им. За нас е важно да внедряваме новости в учебния процес и материално-техническата база. Това е положителна промяна, от която съвременното образование има нужда“, коментира директорът на училището домакин Марияна Панчева.

Тя уточни, че в ОУ „Св. св. Кирил и Методий“ работят по НП „Иновации в действие“, като са сформирани групи за изследване на родния край, традициите и имената. „В демонстративния час за нашата иновации се включват ученици и учители. През годините включваме различни нови инструменти в обучението. Почти във всички стаи имаме мултимедия, а в половината от тях има интерактивни дисплеи“, заяви Панчева.

Напълно обновени са кабинетът по БЕЛ, читалнята към библиотеката, кабинетите по география и по технологии и предприемачество. „Последният проект, по който участваме, е оформянето на зелен кът за отход пред училището“, уточни още директорът на училището. Училището работи по европейски програми.

„Цялата идея за иновативните училища е свързана с това децата да се чувстват по-мотивирани, да се чувстват по-успешни, да се чувстват по-щастливи в българските училища“, заяви Наталия Михалевска.

Програмата на форума включва и представяне на иновативния проект „По следите на българското“ и посещение на художествената галерия „Владимир Димитров – Майстора“.

Български звезди по белите писти

Тервел Замфиров отново е световен шампион в сноуборда при младежите, сестра му Малена е със сребро на първенството в полския център Закопане

Тервел Замфиров спечели световната титла при младежите в паралелния гигантски слалом в сноуборда на шампионата до 23 години в полския зимен център Закопане. Във финала той победи Томи Рабансер от Италия, като това е втори златен медал за него след този в Банско през 2023 г. Освен двете титли има и 2 сребърни медала от световното в Лахтал 2024 и бронз от Валмаленко 2022.

На шампионата в Закопане неговата сестра Малена Замфирова (15 г.) стигна до среброто в същата дисциплина при дамите.

В състезанието участваха още петима българи, като световният шампион на паралелен слалом при младежите през 2023-а Петър Гергьовски завърши пети. Георги Караджинов е 16-и, а Ивайло Ерменков, Мартин Замфиров и Димитър Василев отпаднаха в квалификациите.

15-годишната нова звезда на българския сноуборд Малена Замфирова отстъпи в двубоя за златото срещу първата от квалификациите и по-голяма с 4 години от нея Орели Моасан (Канада). Останалите български представителки – Биляна Замфирова, Аглика Георгиева, Андреа Коцинова и Анита Райчева,

Снимки БФСки

отпаднаха в квалификациите.

Преди два дни Малена Замфирова, която също като брат си учи в НПМГ „Акад. Любомир Чакалов“, спечели второ място в паралелния гигантски слалом от кръга за световната купа по сноуборд в Криница, Полша.

Титлата в Закопане е пореден връх в кариерата на 20-годишния Тервел Замфиров, който е второкурсник в Националната спортна

академия и учи „Ветеринарна медицина“ в Лесотехнически университет. През януари тази година Тервел стана шампион в паралелния гигантски слалом на Световните зимни студентски игри в Торино, Италия. В същото състезание друг студент на Националната спортна академия и на ТУ – София – Александър Кръшняк, се нареди четвърти.

В края на 2023 г. Тервел Зам-

фиров завоюва златни медали в паралелния и в гигантския слалом в сноуборда по време на първия Европейски университетски шампионат по зимни спортове, проведен се във Вал ди Золдо, Италия. Тогава негови подгласници в двете дисциплини бяха други двама българи – сребърните отличия спечели Кристиан Георгиев от Националната спортна академия, а Александър Кръшняк, завърши

два пъти трети.

В надпреварата представители на три родни висши училища – Националната спортна академия, Лесотехнически университет и Технически университет в София, спечелиха общо 8 медала и донесоха на страната ни първото място в класирането по държави. Те премериха сили с 250 състезатели от 45 университета от 20 държави. **АЗБУКИ**

В подкрепа на десегрегацията

Цветелина ПЕТРОВА

Проекти, насочени към подкрепа на местните общности за преодоляване на предразсъдъци и негативни обществени нагласи в процеса на десегрегация в образованието ще се подкрепят по процедурата „Комплексни програми на общинско ниво за десегрегация на училищата, превенция на вторичната сегрегация и против дискриминацията (чрез подбор)“. Тя се изпълнява по Програма „Образование“ 2021 – 2027 г. Ще се финансират и проекти за предотвратяване или преодоляване процесите на вторична сегрегация в училищата. Насоките за кандидатстване са публикувани за обществено обсъждане до 13 март 2025 г.

Процедурата за предоставяне на безвъзмездна финансова помощ има бюджет от 28,6 млн. лв., от които 5,1 млн. лв. са национално съфинансирани и 23,4 млн. лв. – от Европейския социален фонд плюс. За Северозападен, Северен централен и Североизточен регион са предвидени 13,8 млн. лв., за Южен централен и Югоизточен – 9,2 млн. лв., и за Югозападен – 5,5 млн. лв. Максималният размер на проектно предложение е 750 000 лв.

Допустими кандидати и партньори по процедурата са общини, държавни, общински и частни училища, юридически лица с нестопанска цел с доказан опит и експертиза в сферата на образованието или работа с уязвими групи и регионални управления на образованието.

Дейностите, които ще бъдат подпомагани, могат да включват създаване на училищни и местни общности в подкрепа на процеса на десегрегация на училищата и намаляване на негативни обществени нагласи в образованието. Това може да стане чрез реализиране на взаимен консултативен процес на местните и училищните общности в

квартала, като провеждане на съвместни сбирки (поне веднъж годишно), микрорефердуми или информационни кампании и събития с участието на лица от маргинализирани и от немаргинализирани групи.

Могат да се финансират и обучения на местна и училищна администрация, на образователни медиатори, социални работници и други заинтересовани страни, както и на педагогически специалисти за работа в мултикултурна среда.

Други допустими дейности са реализацията на мобилности и обмяната на опит чрез посещения на директори, заместник-директори, педагогически специалисти или осъществяване на мобилности на учители като гост-преподаватели и на образователни медиатори. Въз основа на споделения опит чрез мобилност и обмяна на опит следва да бъде разработен и утвърден училищен план за десегрегация на образователната институция с висока или с по-ниска концентрация на уязвими групи, както и на мерки в него за десегрегация и за предотвратяване на вторичната сегрегация в класната стая и за преодоляване на стереотипи и негативни нагласи.

Училищни дейности в подкрепа на десегрегацията също ще се подкрепят. Това могат да бъдат междуучилищни дейности – съвместни състезания, игри, празници, фестивали, работилници, обменни визити. В проектите предложения могат да бъдат заложили и допълнителни обучения по български език и литература и други предмети, по които у учениците са установени дефицити, както и подготовка и прилагане на адаптирани учебни материали и помагала за ученици, чийто майчин език е различен от българския, за осъществяване на допълнително подпомагащо езиково обучение в началното училище.

До 750 000 лв. за проекти за ограмотяване на възрастни

Смела МАРИНОВА

До 750 000 лв. могат да получат проектни предложения по процедурата „Ограмотяване на възрастни (чрез подбор)“ по Програма „Образование“ 2021 – 2027. Това става ясно от насоките за кандидатстване, които са публикувани за обществено обсъждане до 13 март 2025 г.

Общият бюджет по процедурата за предоставяне на безвъзмездна финансова помощ е 62 691 105 лв., от които 51,5 млн. лв. са от Европейския социален фонд плюс и 11,2 млн. лв. – национално съфинансирани. По региони средствата ще бъдат разпределени по следния начин: за Северозападен, Северен централен и Североизточен – 30,2 млн. лв., Южен централен и Югоизточен – 20,1 млн. лв., и за Югозападен – 12,2 млн. лв.

Основната цел на процедурата е подкрепа на уязвими групи за социално включване чрез осигуряване на достъп до образование и обучение за по-добра реализация на пазара на труда. Специфичните цели са свързани с участието във форми за образование за придобиване на компетентности от прогимназиалния етап и подпомагане в прехода от образование към реализация на пазара на труда.

Допустими кандидати и партньори по процедурата са общини, държавни, общински и частни училища, юридически лица с нестопанска цел с доказан опит и експертиза в сферата на образованието или работа с уязвими групи, центрове за подкрепа за личностно развитие, регионални управления на образованието, национално представителните организации на работодателите и на работниците и служителите в България, както и техните подразделения.

Сред дейностите, които ще бъдат подкрепени по процедурата, са организирането и провеждането на курсове за ограмотяване на възрастни и на курсове за усвояване на учебно съдържание за различните образо-

вателни етапи и степени за лица с ниско образование или без образование, както и оценяване и сертифициране на резултатите от тях.

На участниците в тях ще се предоставят и два вида стипендии. Едната е за участие и тя ще бъде в размер на 10 лв. за всеки ден участие в курс за ограмотяване или курс за придобиване на компетентности. Има и стипендии за успех в размер на 110 лв., които получават успешно положилите изпитите след съответното обучение.

Такава финансова подкрепа получават и успешно приключилите участието си в проекти за валидиране на компетентности, придобити чрез неформално обучение и неформално учене, в съответствие с изискванията за завършване на клас, етап или степен от основно образование.

Другите дейности по процедурата са свързани с реинтегриране в образователната система на лица, които са навършили 16 години, отпаднали са от училище и са без основно образование. Първо те ще бъдат идентифицирани, а след това ще се работи по мотивацията им за участие в курсове и продължаване на образованието им в по-горна степен. Ще се популяризира и необходимостта от повишаване и насърчаване на грамотността и привличане на общественото внимание към ползите от това.

Проектите могат да бъдат насочени и към групови или индивидуални дейности за запознаване с професии, определяне на професионалните интереси на представителите на целевите групи и консултиране за самостоятелен и осъзнат избор на образование или професия за адаптиране на пазара на труда.

Изпълнението на дейностите се очаква да допринесе за повишаване участието на населението на възраст 25 – 64 г. в образование и обучение, за намаляване на преждевременно напусналите образование и обучение, както и на дела на младежите на възраст 15 – 29 г., които не работят и не учат.

ЕГ „Иван Вазов“ в Пловдив с реновирано общежитие

„Общините са най-важният партньор за изграждане на съвременна образователна среда.“ Това каза министърът на образованието и науката Красимир Вълчев в Пловдив, съобщава Пресцентърът на МОН.

Министър Вълчев, заедно с кмета на Пловдив Костадин Димитров и неговия заместник Владимир Темелков се запознаха с проекта за цялостно обновление на общежитието на Езиковата гимназия „Иван Вазов“ в Града под тепетата. Училището привлича ученици от целия регион

и затова общежитието е много важно за неговото развитие. Обновената сграда ще се ползва от 126 деца.

Реконструкцията, която ще им осигури модерни и комфортни условия, е във финална фаза на изпълнение. Очаква се ремонтните дейности да приключат до края на март.

Пространството е изцяло обновено с инвестиция от близо 6 млн. лева по Плана за възстановяване и устойчивост. Всяка стая е със собствен санитарен възел.

Отделно са изградени нова

топлоизолация на сградата и вентилационна система. Направена е и подмяна на покрива. В общежитието е осигурен достъп за хора с увреждания, монтиран е асансьор. Поставена е и нова евакуационна стълба.

Министърът поздрави екипа на местната власт за последователните усилия за модернизиране на образователните институции в региона и за добрата работа по програми на МОН.

„Ще започнем инвестиции, насочени към обновление на училищните дворове“, събщи

министър Вълчев.

Той се запозна и с инициативата на училището, което споделя голям двор с Езиковата гимназия „Пловдив“, да обособи пространството като паркова зона, в която да има места за отпочиване на открито. Това ще създаде условия за по-здравословна и благоприятна среда за учениците и учителите. В началото на учебната година в ЕГ „Иван Вазов“ беше открита и многофункционална спортна зала.

В училището се обучават 1190 ученици. Гимназията предлага

обучение по италиански, испански, френски, немски и английски език. От нея започна и проектът за обучение по модела 1:1, който се разпространи и в други образователни институции и беше полезен по време на ковид пандемията за бързото превключване към обучение от разстояние.

В срещите участваха началникът на РУО – Пловдив, Иванка Киркова, директорът на Езиковата гимназия „Иван Вазов“ Вихра Ерамян и директорът на Езиковата гимназия „Пловдив“ Николай Радев. **АЗБ**

Снимка Пресцентър на Президентството

Държавни отличия за учени и просветители

Със своята работа те са част от духовната и интелектуалната мощ на България, заяви президентът Радев

Президентът Румен Радев удостои с висши държавни отличия петима изявени български учени, преподаватели и общественици на церемония в Гербовата зала на „Дондуков“ 2.

С орден „Стара планина“ – I степен, за изключително големи заслуги в областта на изкуствения интелект, информатиката и математиката е отличен акад. Красимир Атанасов. Един от най-успешните учени на България в областта на информатиката и математиката работи в Института по биофизика и биомедицинско инженерство на БАН. В дългогодишната си работа акад. Атанасов дефинира три нови за науката понятия и чрез над 1000 публикации и 34 монографии полага основите на техните теории, чието значение е всепризнато от световната научна общност. В последните издания на класацията на Станфордския университет за цялостно научно развитие заема първо място сред учените от България и е сред първите 2% учени в света.

С орден „Св. св. Кирил и Методий“ – I степен, е удостоена изтъкнатият биолог акад. Илга Пъжева. Научните ѝ интереси са свързани с изследването на разнообразни биологичноактивни съединения, лекарствени молекули, протеини, ензими и други. Тя е пионер в България във въвеждането, разработването и прилагането на компютърно подпомогнати методи за

лекарствен дизайн. Акад. Пъжева е автор на над 170 научни труда, включително публикации в авторитетни списания и монографии.

Орден „Св. св. Кирил и Методий“ – I степен, получава и историкът Никола Караиванов за просветителската си дейност за българската диаспора в Украйна и за заслуги в областта на образованието и културата. От 1994 г. той е активен и постоянен участник в списването на вестника на българите в Украйна „Роден край“ с исторически статии. Голяма част от тях са издадени в отделни книги.

Творбите му имат съществено значение за просветителското дело сред българите в Украйна. Има значителен принос в областта на образованието като делегиран лектор и преподавател по история от Министерството на образованието и науката на България в Болградската гимназия в периода 1998 г. – 2002 г. Провежда активна просветителска дейност и извън класните стаи, посещавайки множество български села и изнасяйки лекции сред местното население.

Д-р Владимир Калоянов е награден с орден „Св. св. Кирил и Методий“ – I степен, за значим принос в областта на образованието, науката и културата по отношение на българските общности в Украйна и Молдова. Д-р Калоянов е роден през 1954 г. в село Вайсал, Приморски район на Запорожка област, Украйна. Той е един от най-активните дейци на Дружеството за връзки с бесарабските и

таврийските българи „Родолюбец“. През 2005 г. издава монографията „Българите в Таврия 1860 – 1939 г.“, а през 2010 г. излиза книгата му „Чудното сърце“ с разкази и приказки за деца. През 2022 г. публикува значимия си научен труд „Цената на българщината в Таврия“.

За значим принос за развитието на образованието и науката с орден „Св. св. Кирил и Методий“ – II степен, е отличен проф. Георги Михов. Един от изявените български учени в сферата на техническите науки от 2007 г. е професор в Техническият университет – София. От 2018 г. е член-кореспондент на БАН. В периода 2014 – 2019 г. е ректор на ТУ – София. Автор е на 190 научни публикации. Има защитен патент, внедрен в ЕКГ апаратите на Медицинската академия.

В приветствието си президентът Румен Радев подчерта, че постиженията на отличените ги превръщат в пример в техните области, пионери на духа, на родолюбивите каузи, научните проби и креативните идеи. Той допълни, че със своята работа те са част от духовната и интелектуалната мощ на България, изградила и утвърдила нейния авторитет далеч извън пределите на страната.

Сред гостите на церемонията бяха заместник-министърът на образованието и науката акад. Николай Витанов, председателят на БАН чл.-кор. Евелина Славчева и председателят на Съюза на учените в България проф. Диана Петкова. **АЗБ**

Технологичният сектор награди директор на гимназия

Директорката на бургаската Професионална гимназия по компютърно програмиране и иновации Димитрина Тодорова получи Наградата за специален принос в конкурса на Българската асоциация по информационни технологии (БАИТ).

По време на церемонията по връчването на годишните награди на БАИТ за 2024 г. тя получи отличието си от Владимир Койлазов – съосновател на Chaos и лидер на Chaos Innovation Lab, и Моис Мошев – ръководещ екипа за иновации и развойна дейност на студиото за визуални ефекти Bottleship VFX.

Димитрина Тодорова

Димитрина Тодорова ръководи Професионалната гимназия по компютърно програмиране и иновации в Бургас от основаването ѝ през 2018 г. Тя е двигателът на проекта, който е съвместно начинание на Община Бургас и на ИТ бизнеса в лицето на три асоциации, между които и БАИТ. Тяхната цел е да се създадат професионалисти за технологичните фирми в България. Изключително отдадена на каузата за високо ниво на професионалното образование, Димитрина

Тодорова е готова да сподели опита си и да помогне за създаването на други подобни училища в страната.

Екип от студенти на Техническият университет в София спечели приза в категория „Младежка награда“ с разработката Solar Reviver. Алекс Новков, Теодора Савчева, Александър Хаджидимитров създават автономен робот за почистване на соларни панели, както и мониторинг система за следене неговата работа в реално време.

Победител в категория „Образователна награда“ е Стопанският факултет на Софийския университет за „Симбиоза за бъдещето: Наука, бизнес и професионално образование за технологичен напредък“. Тя печели след оспорвана надпревара между 12 образователни програми и партньорства.

Иновативният образователен модел е разработен и се прилага от Стопанския факултет в сътрудничество с бургаския филиал на най-старото ни висше училище и Професионалната гимназия по компютърно програмиране и иновации – Бургас. Подкрепен е и от местната власт и от водещия бизнес в България.

През 2023 г. гимназията придобива статут на лицей към Софийския университет. За по-малко от година приложеният иновативен образователен модел се утвърждава като успешен пример в Бургас и в страната.

Благодарение на сътрудничеството научният и учебно-образователният капацитет на най-старото ни висше училище се интегрират при подготовката на следващото поколение професионалисти в областта на изкуствения интелект.

Връчени са и награди за журналистически принос, за успешен ИКТ продукт/услуга, за стартап компания, за ИКТ проект, успешно внедрен в компания извън ИКТ сектора, и за публична администрация.

Победителите във всички категории са удостоени с поименни плакети и грамоти от БАИТ, както и с предметни награди от спонсорите на Конкурса. **АЗБ**

Първо място за ПМГ – Кюстендил, в конкурса „Пространство и време“

Северина ДИМИТРОВА

В навечерието на Националния празник 3 март и на традиционния празник Баба Марта старопрестолният град Велико Търново за поредна година приласка талантивите деца и младежи в областта на обществените науки. Те се включиха в IX издание на националния конкурс „Пространство и време“, организиран от Историческия факултет на Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“ и Академията за лидери към него.

Над 140 участници, студенти, преподаватели и гости на форума бяха приветствани от представители на авторитетното научно жури. Конкурсът бе открит от доц. д-р Поля Стойкова – зам.-декан на Историческия факултет.

Целта на Конкурса е да даде възможност

Снимка ПМГ – Кюстендил

Гуидо Галени, Виктор Валентинов и Георги Цанев от ПМГ – Кюстендил, спечелиха първо място в IX национален конкурс „Пространство и време“

за творческа изява на ученици от гимназиална образователна степен с подчертани интереси в областта на обществените науки.

Да провокира интереса на младите хора към историята на българския народ и държава и на нейното съвременно географско прост-

ранство и да съдейства за изграждане на активни, отговорни и достойни граждани на България, Европа и света.

Представянето на учениците от ПМГ „Проф. Емануил Иванов“ – Кюстендил, остави трайна следа в тазгодишния конкурс с блога „(Не)познатото Краище“, представен от ентузиастичния екип в състав Гуидо Галени, Виктор Валентинов и Георги Цанев от XI^в клас под прецизното ръководство и приятелска подкрепа на преподавателката Албена Джонева.

Момчетата с вдъхновение, настроение и удовлетворение представиха своя блог на аудиторията и високотелното жури. Спечелено от вложения усилен труд и изследователски дух, подкрепени и от висока доза любов към „всичко българско и родно“, то им присъди абсолютно безапелационно първо място и оценка „Отличен 6“.

Вълшебството на водата

Деца в ДГ „Елица“ в Сливен опознават света около себе си чрез игра

От тази учебна година Министерството на образованието и науката започва да прилага пилотно педагогическата практика „Утринна история“ в София, Велико Търново, Пазарджик, Сливен и Плевен. Инициативата е насочена към децата от яслени групи и има за цел да спомогне за познавателното и социално-емоционалното им развитие през най-важните ранни години от живота им. „Утринна история“ успешно награджда „Утринна приказка“ – педагогическа практика, прилаганата вече над четири години в повече от 50 детски години в страната.

Диляна КОЧЕВА

Работим изключително добре с родителите. Те приеха идеята за „Утринна история“ с отворени обятия и много често се включват в различните дейности“, казва за „Аз-буки“ директорката на ДГ „Елица“ в Сливен Марияна Чолакова. В детската градина прилагат пилотната педагогическа практика на МОН от близо пет месеца и в двете си яслени групи. Целият екип е на мнение, че тя е изключително полезна за децата и напълно съобразена с възрастта им.

Директорката разказва, че за нея сред най-големите предимства на „Утринна история“ е възможността децата от най-ранна възраст да се учат да спазват правила. Всичко това се осъществява посредством така наречения „ритуал“ – а именно, че структурата на всяка „Утринна история“ е една и съща. По този начин децата знаят как започва и как свършва заниманието, след коя дейност какво следва.

„Ритуалът е подготовка за бъдещето, за да могат децата и учениците да спазват правила и да изграждат навики. Правят го, играйки, без да се натоварват. Така че това се отразява благоприятно върху тях. Не правят нищо по-различно от това, което правят всеки ден“, посочва тя. По време на „Утринна история“ работят по тема, а играта е подчинена на нея.

„Разказването на история в яслата не е като да преподадеш нов урок в училище. Децата не учат като ученици. Всичко преминава в игрова форма. За тях това е обикновена игра, която е систематизирана и специално подготвена от медицинските сестри. Те много добре знаят какво правят“, обяснява директорката.

В яслени групи на ДГ „Елица“ работят по три медицински сестри във всяка – общо шест. Всички те са преминали специално обучение, за да могат да работят по новия начин.

Съвместно обучение преминават медицинските сестри от трите детски градини с яслени групи в региона. Това са ДГ „Елица“ и ДГ „Еделвайс“ в Сливен и ДГ „Тракийче“ в Нова Загора. Обучението на специалистите, които се грижат за децата, се организира от Министерството на образованието и науката и Регионалното управление на образова-

Снимка ДГ „Елица“ – Сливен

Деца с нетърпение очакват своята нова утринна история

Марияна Чолакова, директор

нието в Сливен в партньорство с местната община.

Научни ръководители на образователната практика са проф. д-р Даниела Тасевска и доц. д-р Емил Бузов от Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“.

„Веднага след като се върнах от първата среща, започнахме с колегите в детската градина да обсъждаме какво, как и защо ще се случи“, разказва пред „Аз-буки“ Мартина Ранкова от ДГ „Елица“ – една от медицинските сестри, участвали в обучението. Споделя, че цяло лято са се подготвяли. Първо започват с интериора. Купуват различни образователни материали и украсяват стените. И не на последно

място, самите те инвестират много време в самоподготовка за новия начин на преподаване и за съставяне на образователни материали.

„По време на обучението ни бе представен нов подход на поднасяне на информация. Най-простишко обяснено, „Утринна история“ е уменията да поднесеш нещо ново, интересно и полезно чрез игра. Това е много важно. Защото, ако не събудим интереса на детето, няма как да ангажираме и задържим вниманието му“, посочва тя.

Подготвяйки се за работа, обособяват няколко тематични пространства – центрове по музика, изкуство, наука, образование и семейство, който е един от най-важните.

„Направихме специална стая, която нарекохме „Семейство“. Благодарение на нея новите деца по-лесно се адаптират и социализират“, казва Ранкова. Всеки от центровете има важна роля за психическото и физическото развитие на детето. С тяхна помощ развиват и уменията за огромяване и самопознание.

Всяка „Утринна история“ е посветена на едно от четирите годишни времена. А за разглеждането на всеки сезон се отделят по три месеца.

„Започнахме от есента, тъй като тогава започва учебната година. Успяхме да запалим родителите с новата инициатива, която срещна голяма подкрепа“, казва медицинската сестра. Не пропуска да благодари и на

родителската общност, която много помага по време на заниманията в различните центрове. Майките и бащите споделят с екипа, че са изключително благодарни за възможността да наблюдават как се държат децата им в съвсем различна обстановка от тази, в която са свикнали да ги виждат.

„Изключително приятно е, че ни се доверяват и виждат, че децата им са спокойни в тази среда. За един родител това е най-важното. По интересен и забавен начин се опитваме да научим децата на нови неща“, казва Ранкова.

Разказва, че работейки по голямата тема „Есен“, излизат с децата в двора да събират листа, с които след това изработват интересни приложения.

„Държим децата да пипат, да се цапат и да са щастливи“, посочва тя. Така чрез собствените си опити трупат нови знания.

Определя „Утринна история“ като напълно успешна. Опитът ѝ показва, че благодарение на нея децата се адаптират много по-лесно и бързо. Разбира се, понякога това зависи и от индивидуалните особености на всяко дете. Но досега не е имало случай, когато „Утринна история“ за деня да не успее да привлече вниманието на всички.

„Имаме ритуал. Например, когато звъни звънчето, те знаят, че идва някое животно или приказан герой, който ще им разкаже нещо интересно и ще им сподели нещо увлекателно“, обяснява Ранкова.

Сред последните теми, които разглеждат, е „Вълшебството на водата“. Въвеждат децата в новата история посредством герой, който сами адаптират. „Това може да са кукли за ръка, плюшени играчки или изработени от нас приказни герои. Разиграваме пред децата етюда, съобразен в темата.

При малките няма как да започнеш с думите: „Днес ще правим това или онова. Всичко трябва да започне под формата на интересен разказ, за да успееш да провокираш любопитството им и самите те да поискат да се включат в заниманията“, уточнява тя.

В темата за водата са включени риболов, опознаване на животинския и растителния свят на морското дъно, пеене на песнички и рецептиране на стихчета за водата.

„Разказахме им за различните състояния на водата. Когато е студено, снегът става на сняг, а когато е топло, слънцето я погалва и тя се издига в небето, за да стане дъга. По този начин се опитваме да ги заинтригуваме, за да научат нещо полезно и да направят връзка с това, което виждат във всекидневието си“, завършва Мартина Ранкова.

След успеха на първите пет училищни лаборатории за иновации Министерството на образованието и науката ще финансира откриването на нови шест.

Както в „Аз-буки“ вече писа, благодарение на тях ще бъдат привлечени учители и директори и от други училища, които ще имат възможност да се запознаят с процесите на въвеждане на иновации и да обменят опит. По този начин успешните проекти на дадено училище ще могат да се мултиплицират в повече образователни институции.

Целта е да се формират общности и екипи с визия за сродни образователни иновации чрез представяне и структуриране на идеи, които да доведат до развиване на тематични иновативни мрежи и наградени иновативни модели.

Стефа МАРИНОВА

Лаботорията „Развиване на дигитално-медийна грамотност“ в Немската гимназия „Гьоте“ в Бургас ще съчетава теорията с практиката. Учениците от училището домакин и деветте партньорски школи в страната не само ще се обучават как работят медиите и социалните мрежи, но и сами ще създават медийни продукти – видео, подкаст и сайт, ще участват и в социални кампании.

„Проектът, от една страна, цели да развие у учениците критическо мислене, дигитална и медийна грамотност, да ги научи на безопасно поведение в интернет и защита в киберпространството. А от друга – да усъвършенства уменията им за работа в екип и представяне пред публика. Предвидена е и богата палитра от дейности към учителите. Работим и в тясно сътрудничество с различни институции – болници, училища, музеи, общини. Резултатите ще са полезни и извън училище“, споделя пред „Аз-буки“ директорката на Немската езикова гимназия Антоанета Христова.

През юни 2025 г. в морския град ще се съберат участници от цялата страна. Те ще се включат в работилници и лектории, ще бъдат представени и продуктите от дейността на десетте школи през предстоящите месеци.

Учителите ще проведат открити практики и ще представят конкретни методи за дигитално ограмотяване, за медийно право и други аспекти, свързани с етичната употреба на цифровите технологии.

Партньорските училища разработват и ресурси на разнообразни теми, които ще бъдат публикуват в YouTube и интернет сайт. Гимназията домакин си сътрудничи с културните институции и ще дигитализират експозициите в Бургаската художествена галерия „Петко Задгорски“.

Педагозите от бургаската гимназия ще създадат работни листове и методика във връзка с обучението по дигитална и медийна грамотност. Те ще бъдат споделени и публикувани в дигитална и физическа книга. Сред ресурсите, които ще бъдат достъпни, е помагало за учители, които ще преподават тези дисциплини.

Друг от участниците в Лабораторията ще работи с пенсионерски клубове и ще разясни на възрастните как да използват дигиталните платформи. Ще развива у тях критично мислене, ще им обясни как да различават фалшивите новини. Трети пък ще работят съвместно със здравни институции за създаването на дигитални приложения за болничните услуги, които предлагат.

За дейностите в Бургас са покани универзитетски преподаватели и журналисти. Те ще направят работилници и ще изнесат лекции за работата на медиите, начините на анализ на информацията.

Снимка НЕМ „Гьоте“ – Бургас

Тази година Немската гимназия в Бургас навършва 65 години. Началото на празничните събития е дадено с театралната постановка „Балкански синдром“

Антоанета Христова, директор:

Подкрепящата среда е ключова за мотивацията

„Езикът е средство. Развитието на уменията, на компетентностите и на другите академични знания е много важно. Да знаеш езици на високо ниво, е ракетата носител, която може да покаже твоите възможности в широка среда. Те могат да бъдат във всяка област на науката и изкуствата и трябва да бъдат развивани.

Имаме много талантливи деца, които участват в изложби, в музикални формати, печелят награди. Благополучието и мотивацията на един ученик и желанието му да се развива, минават през създаването на подкрепяща среда – и учебна, и материална. Важно е да има и подкрепа от учителите. Само така учениците могат да разгърнат потенциала си.“

„Искаме да окажем максимално голямо въздействие върху учениците. Надяваме се съчетанието на теория, практика, мотивация и вдъхновение на успели личности да достигне до гимназистите“, казва Христова.

В работилниците в Лабораторията за иновации е заложена и работата с чуждестранни източници. Целта е така

да се развият не само медийната грамотност и критичното мислене, но и езиковата компетентност на учениците.

„Сравняването на източниците на информация за дадено събитие, установяването дали е реално, или не, дали е максимално обективно предадено за масовия потребител, задължително минава през източници на няколко езика – обяснява директорката. – Когато имаме обучения и работилници за медийна грамотност и за критично мислене, информацията ще се проверява от източници на английски, немски и български език.“

Този формат на работа не е непознат за възпитаниците на НЕМ „Гьоте“. В рамките на иновативния предмет „Немски+“ учениците се подготвят за изпита за немска езикова диплома, I и II степен. Форматът включва именно работа със статии и изработка на портфолио по значими проблеми.

„Всеки ученик защитава и аргументира тезата си по значим проблем. Чрез работата с чуждестранни медии те упражняват езика, логиката си и критическото си мислене“, подчертава събеседничката ми.

В гимназията се изучават интензивно немски и английски език. Но 800-те ученици, които се обучават в нея, имат най-различни интереси – някои в областта на природните науки и искат да се занимават с медицина и изследователска дейност, а други в сферата на хуманитарните науки и ще търсят реализация като икономисти, юристи, дипломати. Затова екипът на училището се стреми да създаде условия за развитие на интересите и компетентностите на всички гимназисти.

Сред профилиращите предмети във втори гимназиален етап са математика, информатика, информационни технологии. „Голяма

част от учениците ни се интересуват от програмиране. Посещават допълнителни квалификации и заедно с нашите учители изработват продукти с „Аруино“, казва директорката.

В началото на февруари

училището посрещна гости от партньорската гимназия „Хаус Овербах“ от германския град Юлих.

От година и половина работят съвместно по проекта „Младежка инженерна академия“, чиито дейностите са свързани със STEM науките. Той е по програма, финансирана от Deutsche Telekom.

В рамките на седмица благодарение на уменията си в програмирането учениците от двете гимназии разработват екологичен проект. Те създават система за автоматично капково напояване на полезни култури и посеви. За реализацията на проекта съдействат и учители от Английската езикова гимназия „Гео Милев“ в Бургас.

В Немската гимназия в морския град предстои изграждането на STEM център в областта на информатиката, дигиталните технологии и природните науки. Екипът на училището е кандидатствал и по проекта на Община Бургас за изграждане на училищни лаборатории за изкуствен интелект.

„Община Бургас усеща пулса на младите и предлага възможности за развитие на интересите им. Това е една от амбициозните им програми“, отбелязва Христова.

За втора година участват и в друг общински проект, който е съвместен с Академия „Телерик“. По него в училището са сформирани три групи по програмиране.

Всяка година участват и печелят проект по национална програма на МОН. Миналата учебна година изграждат езиков кабинет по НП „Осигуряване на съвременна, сигурна и достъпна образователна

среда“. Той е оборудван с дигитални устройства за изучаване на немски, английски и български език. Тази година е създаден и кабинет по география. Закупена е и Zspace технология за триизмерно онагледяване на ресурсите по природни науки, география и история. Учителите вече са преминали обучение.

„Този начин на работа мотивира учениците. На тях им е интересно и се вълчат в учебното преживяване още повече“, казва директорката.

Преди две години е изградена и нова спортна площадка в двора на училището.

Гимназията си сътрудничи с отдела за германско инженерство към Техническият университет в София. Благодарение на наскоро подписано споразумение помежду им възпитаниците на Немската ще бъдат приемани с облекчен режим.

„Учениците ни са мотивирани и желаят да се развиват. Екипът ни трябва да отговори на нуждите и очакванията им и да създадем най-добрите условия за тяхната реализацията. Работим в партньорство с родителските организации и с алуumni общността ни“, подчертава Христова.

Директорката допълва, че кадрите на гимназията я помнят не само с високият стандарт на изучаване на езика, компетентните учители и възможностите, които им е дала.

„Немската дава тласък в живота от гледна точка на академичната подготовка. Но заедно с това и със създаване на навизи за последователност, воля и упоритост – всичко необходимо на успешния човек в бъдеще. Тя създава връзки, мостове и приятелства за цял живот – с гордост заявява директорката. – Затова казваме, че Немската е голямо семейство. Тя е много повече от училище. Тя е общност.“

Тази година е специална за бургаската Немска гимназия. През март училището навършва 65 години. Началото на празничните събития е дадено през февруари, когато ученици и учители поставят театралната пиеса „Балкански синдром“. Кулминацията е в седмицата от 17 до 21 март – Деня на Гьоте. Тогава в Държавната опера – Бургас, ще се проведе юбилеен концерт.

Сред събитията в празничната програма са и междуучилищни викторини, Ден на отворените врати, юбилеен Фашинг карнавал, тържествен педагогически съвет, издаване на алманах, премиера на филм за училището. Пред сградата на Културния дом на нефтохимика ще бъде разположена експозиция, в която през целия март ще се разказва историята и ще се показва визията за бъдещето на гимназията.

„Надявам се Немската да продължи да бъде емблема на доброто образование. Стараем се да правим всичко в крак с динамично променящата се свят. Подготвяме кадри за бъдещето. Всички наши усилия са насочени към това, стъпвайки на традициите, да бъдем добра основа за успешен живот на нашите възпитаници в бъдеще“, завършва директорката.

Учене извън рамките на класната стая

СУ „Васил Левски“ в Ардино работят по модела 1:1 в училищна лаборатория за развиване на дигитални умения

Диляна КОЧЕВА

Благодарение на технологиите ученето излиза извън рамките на класната стая, разказва за „Аз-буки“ директорът на СУ „Васил Левски“ в Ардино Аника Петрова. Школото е в Списъка на иновативните училища от учебната 2020/2021 г. Въведена е облачната образователна платформа Google Workspace for Education не само в образователния процес, но и за повечето административни процеси в училището.

„За приноса си по внедряването и смисленото използване на дигиталните технологии през 2021 г. училището ни стана част от семейството на световно признатите Google референтни училища, които към настоящия момент в България са 19 и са единствени в Централна и Източна Европа“, разказва моята събеседничка.

От началото на тази учебна година отново са сред иновативните училища за нов период от четири години. Нововъведението, което прилагат, е „Моделът 1:1 – Училищна лаборатория за развиване на дигитални умения“.

Най-простишко обяснено, това е модел на организация на учебния процес, при който всеки ученик и учител има свое електронно устройство и свързан към него персонален профил. Моделът разглежда използването на дигиталните технологии като ресурс и платформа за осъществяване на учебния процес. Всичко това улеснява ученето, работата и общуването в екип както в класната стая, така и извън нея.

Освен това учениците създават крайни продукти, в които се прилагат знанията и уменията им по различните учебни предмети. Може би най-голямото предимство е, че ще могат да прекарват времето си пред екрана по смислен начин, овладявайки най-съвременните дигитални инструменти. Освен това през цялото време са в сигурна среда – физически и онлайн. И не на последно място, учители и ученици могат да планират учебните часове заедно.

„Така в процеса на обучение класната стая „1:1“ функционира в условията на постоянен „танц“ между учител, ученик и технологии. Развиването на този модел на обучение има огромна добавена стойност за училищния екип, защото се създава училищна лаборатория за дигитални компетентности и иновации, където проектно базираното обучение е стандарт“, посочва директорката.

Събеседничката ми е категорична, че благодарение на новия начин на обучение учениците успяват да развиват уменията на XXI век, като работят в екип, придобиват научна и информационна грамотност, дигитална компетентност, умения за учене, критическо мислене, комуникационни умения, емоционална интелигентност, креативност и умения за решаване на проблеми.

„Моделът 1:1 дава възможност за придобиване на глобален поглед върху ученето. С други думи, индиректно отговаря на въпроса: защо трябва да уча това“, казва още Аника Петрова.

Директорката е на мнение, че се променя и ролята на учителя, който от даващ знания или активно действащо лице се превръща в дизайнер на процеса на учене. Играе ролята на консултант, ментор и мотиватор за учениците, който ги напътства как да си сътрудничат по най-добрия начин при изпълнение на дейностите по създаване на проект или продукт. А след това преподавателят се превръща в анализатор и оценител.

В СУ „Васил Левски“ в Ардино работят 40 педагогически специалисти. Голяма част от тях са и бивши възпитаници на гимназията,

Снимки СУ „Васил Левски“ – Ардино

Учениците имат постоянен достъп до електронни учебни ресурси и възможност за самостоятелно учене и учене в сътрудничество

Аника Петрова, директор

като 1/3 от педагозите са под 35-годишна възраст.

Работейки по образователния модел 1:1, в началото на учебната година те правят много добро планиране на учебните занятия, като адаптират учебната програма, уроците, методите и подходите към модела.

„Те са коренно различни от традиционните и имат за цел да персонализират обучението, защото всеки ученик има собствен стил и темпо на учене“, споделя Петрова. А всичко това

позволява на учениците да усвояват, но и да създават учебно съдържание чрез проектно базирано обучение.

Директорката разказва, че екипът ѝ е много добре подготвен. Всички учители са сертифицирани по международните програми Google Certified Educator, ниво 1 и 2, и имат увереност в използването на дигиталните технологии, в планирането и в провеждането на учебни занятия. Работят в екип с учениците и заедно реализират образователния процес.

„Осъществява се много добро сътрудничество между учителите при планиране на общи проекти и провеждане на интегрирани уроци. Също така се променя и ролята, в която са поставени учениците. От предимно пасивни слушатели, които отговарят на поставени въпроси, те се превръщат в главни действащи лица в планирането и реализирането на възложените им проектни дейности“, посочва тя.

По думите ѝ, именно новите роли и взаимодействието между учителите и уче-

ниците са в основата за създаването на нова динамика на ученето и преподаването и за изграждането на творческа среда за обучение на младите хора в XXI век. Моделът използва дигиталните технологии както като ресурс, така и като платформа. И по този начин се превръща в предпоставка за значителни промени в учебния процес.

На първо място, технологиите позволяват учене извън рамките на класната стая и учебния час. Учениците имат постоянен достъп до информация и електронни учебни ресурси и възможност за самостоятелно учене и учене в сътрудничество. И всичко това могат да правят както в час, така и у дома.

Технологиите дават възможност и за персонализиране на обучението

и създаване на преживявания, които са мотивиращи и ангажиращи за учениците. Не на последно място, позволяват и организиране на обучение около реални ситуации, както и учене, базирано на проекти.

Извънкласният живот в училището също е пъстър. Директорката уточнява, че почти 60% от възпитаниците са обхванати в една или друга форма на занимание по интереси. Най-голям интерес проявяват към областите „Дигитална креативност“, „Изкуства и култура“, „Природни науки“ и „Спорт“. В училището имат и Детско полицейско управление, младежки доброволчески клуб „От сърце“ към БЧК и отряд „Млад огнеборец“.

През учебната 2024/2025 г. в гимназията се обучават 424 ученици, разпределени в 23 паралелки. Само първокласниците тази година са 37. Истината е, че учениците в Ардино предпочитат да продължат образованието си след VII клас в същото училище, а не да търсят училище извън града.

„По принцип учениците се преместват да учат някъде другаде, ако цялото семейство променя адресната си регистрация“, разказва моята събеседничка. За прием в гимназиален етап в училището се предлагат STEM профил и професия, които се радват на голям интерес от страна на ученици и родители. Профилът е „Софтуерни и хардуерни науки“ с интензивно изучаване на английски език, а професията, която получават в края на XII клас, е „Икономист-информатик“.

„Над 80% от учениците, които завършват при нас, продължават своето образование във висше училище. Повечето избират да учат в България, но разбира се, има и такива, които

се реализират в чужбина“, разказва Петрова.

Възпитаниците на школото активно се включват в състезания и конкурси. През 2023/2024 г. от училището има класирани ученици на националния кръг на олимпиадите по биология и здравно образование и география и икономика. Участват и в XXIII областен математически турнир „Перперикон“ и в годишното международно състезание по информатика и компютърна грамотност „Бобър – България 2024“.

А Мелих Осман от X клас тази година е включен в националния отбор за Европейската олимпиада по експериментални науки, която ще се проведе в Загреб, Хърватия.

По време на Коледното математическо състезание под патронажа на Съюза на математиците в България призови места завоюват трима техни ученици – Кристиан Капсъзов от V клас (второ място), Аксел Мурадов от VII клас (трето място) и Мерг Садулов от IV клас (добро представяне).

Възпитаниците на школото участват и в творчески конкурси, като „Зимна приказка“, „От Коледа до Васильовден“, „Коледна звезда“, „Недорисуван свят“ и много др. Първокласничката Алиса Исмаилова например печели трето място в конкурса за рисунка „Вълшебният свят на Родопите“. А Сиделя Мутлу от XI клас е шампион на България за 2024 г. по тенис на маса във всички дисциплини до 19 години. Печели и шампионска титла на Ученическите игри.

В навечерието на Деня на народните будители през 2024 г. деветокласникът Мелих Осман получава признание за творческо писане. Младият поет е сред отличените участници в ХLI издание на националния младежки конкурс за поезия „Веселин Ханчев“. Ученикът получава поощрителна награда за стихотворението си „Прощално“. Мелих е класиран на първо място в международния творчески конкурс „Пейо Яворов – 110 години по-късно“, категория „Презентации“. Конкурсът е организиран от сдружение „Български щит“ и Генералното консулство на България в Милано. Дни след като талантливият ученик получава високото отличие, следва друга престижна награда – второ място в националния конкурс за поезия „Непознати улици“, организиран от ППМГ „Акад. Никола Обрешков“ – Бургас, и певицата Мария Мутафчиева, известна като Мери от „Мери Бойс Бенд“.

„Ръководството и педагогическият екип правят всичко възможно да превърнат времето в училище от задължение в удоволствие“, подчертава директорката на СУ „Васил Левски“ в Ардино.

Емил Митев е роден през 1994 г. Средното си образование завършва през 2013 г. в Професионалната гимназия по електротехника и електроника „Апостол Арнаудов“ в Русе с професионална квалификация „Техник на компютърни системи“. През 2017 г. се дипломира като бакалавър в Русенския университет „Ангел Кънчев“, специалност „Транспортна техника и технологии“, а през 2018 г. – като магистър в същото висше училище по специалност „Диагностика, обслужване и ремонт на автомобилната техника“. Успешно защитава докторантура на тема „Изследване на работата на дизелов двигател с алтернативни горива и добавки“ през 2024 г.

Голям принос за израстването на Емил Митев като учен с обещаващ научен потенциал имат реализираните три практически обучения по програмата „Erasmus+“ в Румъния и Испания. В периода на докторантурата му са изготвени един патент и 18 научни труда, като 9 от тях са по тематиката на дисертационния труд.

От декември 2022 г. е главен инженер-конструктор във „Витто“ ООД – Нови пазар.

В края на януари 2025 г. инж. Емил Митев получи наградата „Еврика“ в категорията „Млад изобретател“. Отличieto му се присъжда като съавтор в защитен патент за изобретението „Бордова система за управление на електромобили“. То е регистрирано като патент от Патентното ведомство на Република България под № 67309 В1 от 29.04.2021 г.

Зина СОКОЛОВА

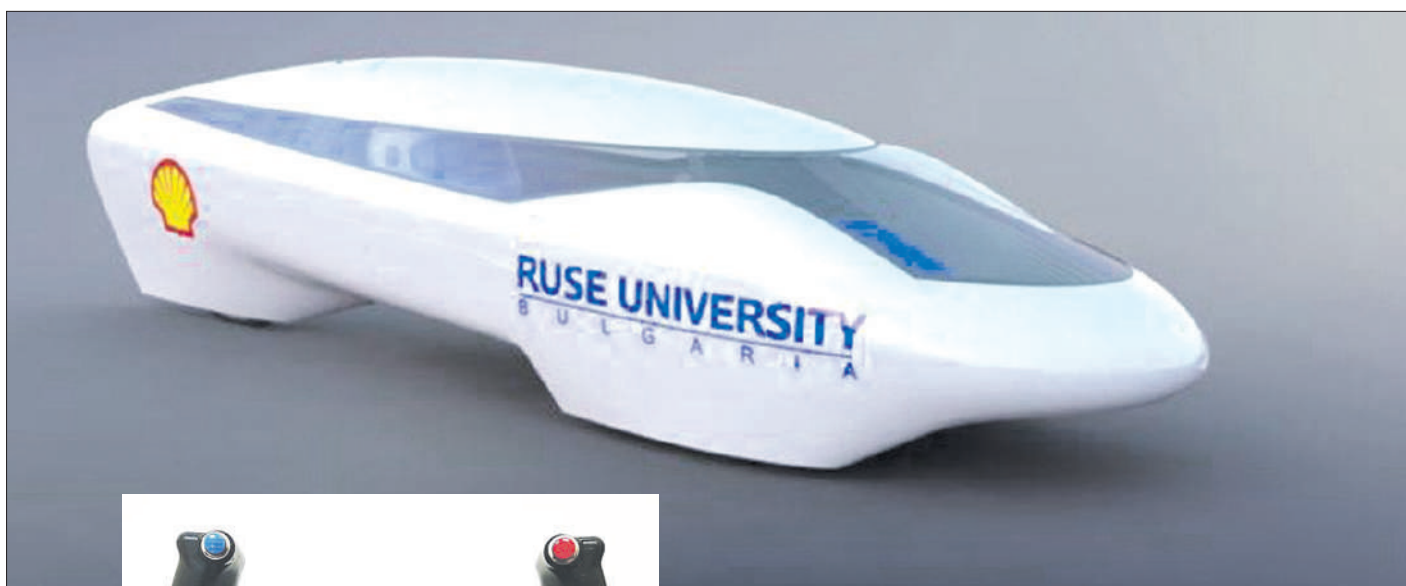
Задачата на изобретението, в което участва Емил Митев, е да се предложи бордова система за управление на електрически превозни средства, която осигурява възможност захватът на волана да бъде непрекъснато с двете ръце, без да има нужда от пускането му при изпълнение на други основни или допълнителни дейности в процеса на управление.

Разработката е резултат от изследователската дейност на Емил Митев по дисертационната му тема. Данните, по които може да се съди за ефективността на изобретението, са спрямо резултатите на автомобила в състезанията на Shell Eco-Marathon, като от цялостното въвеждане през 2022 г. до настоящия момент е постигнато подобрене с 15%.

Насочва се към изобретенията, докато следва в Русенския университет. Когато е II курс студент в специалност „Транспортна техника и технологии“, започва да специализира двигатели с вътрешно горене. Тогава се запознава и с единия от изобретателите, който е включен към патента за бордова система за управление на електромобили. Така в IV курс се присъединява към отбора на Русенския университет за разработка на електромобили за състезанието Eco-Marathon, организирано от „Шел“. В него целта е да се измине най-много път с най-малко количество енергия.

Тогава прототипът на електромобил на русенци се захранва с батерия, а резултатите са доста по-ниски от тези на другите отбори. Затова екипът хвърля много усилия за подобряване дизайна на автомобила и прави три прототипа. Първият е от стъклопласт и тежи около 78 кг. Вторият вече тежи около 40 кг и е от карбон с алуминиеви детайли, които спомагат за намаляване теглото на конструкцията. А последният е най-лек – около 28 кг. И това на фона на факта, че пилотите се подбират да бъдат с тегло до 50 килограма.

Изобретателят успява да покара малко първите два модела, но в третия не може да се побере и така се лишава от

През 2021 г. колектив от Русенския университет – доц. Симеон Илиев, доц. Данчо Гунев и инж. Емил Митев, получава номинация в категория „Електроника и електротехника“ за наградите „Изобретател на годината 2021“ за разработката „Бордова система за управление на електромобили“. А две години по-рано отбор „Автомобилист“ на Русенския университет печели второ място за най-добър дизайн в категория „Прототипи“ в състезанието Shell Eco-marathon

Страстта да изобретяваш

Отличеният с награда „Еврика“ Емил Митев е съавтор на патент за бордова система за управление на електромобили

Снимка Фондация „Еврика“

възможността да се повози на състезателния болид.

„Някъде по това време бяхме стигнали до момента, в който се оказа, че самата позиция на пилотите затруднява управлението на електромобила. Тогава разработихме тази бордова система за управление на електромобили“, връща лентата назад Емил Митев.

Неговият екип определя позата на пилота, като я съобразява както с болида, така и с тялото на пилота, за да може да се установи и оптималното позициониране на ръцете му спрямо т.нар. волан. В него има вградена система, която следи обиколките, скоростта на болида, консумацията на енергия. Това подпомага пилота да управлява колата оптимално и в същото време да не усеща умора в ръцете – състезанието на пистата продължава между 25 и 35 минути.

При тези условия пилотите се сблъскват с различни предизвикателства – нап-

Емил Митев е силно мотивиран млад изследовател с широки теоретични и експериментални познания. Усвоява бързо новостите и притежава отлични технически умения. Демонстрира независимо мислене и способност за бързо решаване на проблеми. Отличава се с ясно изразено научно любопитство.

Носител е на множество грамоти от участия в състезания по приложна електроника, олимпиада по инженерна графика, студентски научни сесии, международни и национални научни конференции и симпозиуми.

Има завършен курс на Catia V5, носител е на грамота „Първенец на специалността“ от Русенския университет“, както и кристален приз за участие в симпозиум на DAAAM и сертификат за завършен обучителен курс за програмиране на индустриални роботи KUKA – Kuka College Certificate – Robot Programming 1.

пример опасност от прегряване на болида от слънцето, както и други неблагоприятни условия. Затова изобретателят и неговите колеги търсят начин да им бъде осигурен максимален комфорт.

„Когато започнахме да разработваме този волан, добавихме и нови функции за управление към него – уточнява Емил Митев. – Бутоните за управление са разположени на волана така, че пилотът има директен визуален контакт с тях и може лесно да ги управлява с палците и показалците, без да се налага да пуска волана с ръка.“

Новата разработка дава възможност да се следят данни и параметри на автомобила, да се комуникира постоянно с пилота и да му се изпращат телеметричните данни, което помага за постигането на по-добри резултати.

При връчването на наградата „Еврика“ бе подчертано, че новата система е снабдена с програмируем контролер,

чрез който дисплеят извежда различна информация в зависимост от нуждите на пилота – текущо състояние на акумулаторната батерия, нейната температура, поддържаната скорост, брой обиколки, изминатото разстояние, разход на енергия, оставащо време до крайната цел на пътуване и др.

Контролерът е свързан с различни сензори, разположени в автомобила, от които получава необходимата информация за извеждане на дисплея. Корпусът на волана е снабден с преден и заден капак, които закриват елементите, вградени в него. Всички действия по опериране с органите за управление може да се извършват, без да се излиза от захват на волана.

Може да се прави и фина настройка на положението на волана спрямо кормилния вал. Органите за управление са разположени така, че да изискват минимални усилия и движения от частите на тялото, което намалява умората и подобрява сигурността при шофиране.

„Докато усъвършенствахме системата за управление, наблюдавахме и как намалява консумацията на енергия, което бе от съществено значение за повишаване на ефективността и ни позволи да получим по-добри резултати“, казва Емил Митев. Засега воланът е единственото, което екипът е патентовал.

Емил Митев разказва, че от малък винаги е бил любопитен да разгадава как са направени нещата. Интересува се от инженерната област и от рисуване. Участвал е и на състезания по инженерна графика, където е печелил първо място.

Сега работи като главен инженер в компания за автоматизация, която се занимава с интегриране на индустриални роботи и разработване на конвейерни ленти за различни производствени процеси за постигане на висока ефективност.

Засега младият изобретател още е част от екипа на фирмата „Витто“ ООД – Нови пазар. Но му предстои поредно предизвикателство – да се захване със собствен бизнес и да развива идеите си в практически продукти.

Ученици влизат в лабораториите на Бургаския държавен университет

Боряна ТРАЙЧЕВА

Четири нови курса за ученици в рамките на Националната програма „Образование с наука“ започна Лабораторията по интелигентни системи към Бургаския държавен университет „Проф. д-р Асен Златаров“. Те са по „Програмиране“, „Роботика“, „Химия и опазване на околната среда“ и „Биология и здравно образование“.

Начело на инициативата е проф. д-р Сотир Сотиров от катедрата „Компютърни системи и технологии“ на висшето училище, който ръководи Лабораторията по интелигентни системи. За „Аз-буки“ той споделя, че още от самото начало се планира курсовете да бъдат STEM ориентирани. Това отчасти е обусловено от силната застъпеност на математиката и природните науки в Бургаския държавен университет, което позволява курсовете да се осъществяват в много добра лабораторна база.

Проф. Сотиров отбелязва, че често училищата не разполагат с добра техника, така че курсовете предоставят на учениците ценна възможност да се запознаят с работата на учените

Проф. Сотир Сотиров присъства на едно от първите занятия в лабораториите на Бургаския държавен университет

в добре оборудвани лабораторни комплекси и дори да опитат сами да извършват някои дейности. „Важно е децата, които искат да се занимават с наука, реално да имат възможност да го правят“, коментира той. Затова и според него подобряването на материалната база в училищата е от голямо значение при стимулирането на интереса към STEM предметите.

В една от университетските лаборатории например има на разположение 12 типа работи. Лаборато-

риите по биология и химия също са добре оборудвани, като в рамките на курса „Биология и здравно образование“ се предвиждат дейности като извличане на ДНК и други анализи.

Идеята на курсовете по Програма „Образование с наука“ е те да се провеждат целогодишно. През декември 2024 г. е проведена информационна кампания, в рамките на която за занятията се записват ученици от почти всички училища в Бургас.

С началото на втория учебен срок започват и занятията, които се провеждат по 2 часа седмично. Те са безплатни и отворени за всички с интерес към науката, без значение от профила на училището, в което се обучават. Единствено условие е учениците да са в IX клас и по-големи, тъй като тогава вече са по-осъзнати и имат представа за какво биха искали да се занимават. „Идеята е будни деца от училищата да дойдат в университета и да се запознаят с работата на учените, с това какво оборудване има и как се използва. И не на последно място, да разберат откъде всъщност идват техните учители“, коментира проф. Сотиров.

Интересът към курсовете се оказва приятна изненада за ръководството на висшето училище, което очаква за всеки курс да се формира по една група, а всъщност работа започват общо седем. По думите на проф. Сотиров много от записалите се ученици често се явяват на състезания и олимпиади, което е показателно за трайния им интерес към математиката и природните науки.

До момента в курсовете са се записали 98 ученици, като от тях 30 са в курса „Биология и здравно обра-

зование“, 29 – в „Химия и опазване на околната среда“, 19 – в „Роботика“, и 20 – в този за програмиране. Повечето от водещите занятията са хабилитирани преподаватели от университета, но някои от практическите занятия се водят от студенти, както е случаят с курса „Роботика“. Това също се оказва приятна изненада за проф. Сотиров, според когото студентите невинаги имат желание да преподават – особено на по-малки ученици.

Именно вдъхновяващите учители и добрата материална база са факторите, които според проф. Сотиров са особено важни за стимулиране интереса на учениците към математиката и природните науки.

Събеседникът ми отбелязва, че още е рано да се правят обобщения за успеха на курсовете по Програмата „Образование с наука“. Но към момента интересът към тях е голям и ръководството очаква това да продължи и в бъдеще.

„Радвам се, че разполагаме със средствата да вкараме бургаските деца в университета. Надявам се някои от тях да станат после наши студенти, а защо не и колеги“, споделя проф. Сотиров.

Отличия за най-добрите студенти

Носител на Голямата награда за 2024 г. е курсант старшина I степен Тодор Тачев от Висшето военноморско училище

Цветелина ПЕТРОВА

Курсант старшина I степен Тодор Тачев от Висшето военноморско училище „Н. Й. Вапцаров“ е носител на тазгодишната награда „Студент на годината 2024“. Отличieto в XVIII издание на едноименния конкурс, организиран от Националното представителство на студентските съвети, бе връчено от министър-председателя Росен Желязков, под чийто патронаж се провежда събитието.

На церемонията във Военната академия „Г. С. Раковски“ присъстваха министри, народни представители, председателят на Националната агенция за оценяване и акредитация проф. Елиза Стефанова, председателят на ВОН – КНСБ, проф. Лиляна Вълчева, ректори и преподаватели.

„Заставайки пред тази аудитория, гледаме бъдещето на България. Бъдещето на българското образование, наука, индустрия, икономика, финанси“, заяви министър-председателят. Премиерът подчерта, че образованието е инвестиция, която продължава цял живот. И отбелязва, че в управленската програма на правителството са заложили политики в сферата на образованието, насочени към студенти и преподаватели.

„За нас е чест да бъдем домакини на церемонията. Тази вечер е символ на високия дух, енергията на младостта и стремежа към знание, които Военната академия „Г. С. Раковски“ възпитава и насърчава“, каза ген.-майор Стайко Прокопиев.

„Това, което сте направили през изминалите 12 месеца, е впечатляващо. Трудили сте се да бъдете първи сред равни“, обрна се към номинираните председателят на НПСС Ангел Стойков.

Награди бяха раздадени в 14 кате-

гории. Отличени бяха 46 студенти и докторанти за техните постижения през миналата година. За тазгодишните награди бяха номинирани 158 студенти и докторанти.

Призът „Докторант на годината“ бе връчен на Миглена Милушева от Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ от зам.-министъра на образованието и науката акад. Николай Витанов. Той посочи, че това най-важната степен от студент до академик, защото докторантите са тези, които възпроизвеждат системата. „Сигурен съм, че това е само началото на един блестящ научен път. Светът има нужда от мислещи, амбициозни и отговорни хора като вас. Използвайте знанията си да го направите по-добро място“, каза акад. Витанов.

В категория „Сигурност и отбрана“ министърът на отбраната Атанас Запрянов връчи първа награда на друг бъдещ военен лекар – курсант главен старшина Павлина Георгиева.

Министърът на правосъдието Георги Георгиев отличи Йоанна Романова от Софийския университет „Св. Климент Охридски“ в категория „Правни науки“.

Призът в категория „Педагогически науки“ е за Дамяна Гандева от Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“.

Йоанна Катрева от Софийския университет „Св. Климент Охридски“ е първа в категория „Хуманитарни и социални науки“.

Приза в категория „Стопански науки“ получи Жак Семизов от Уни-

верситета за национално и световно стопанство.

Отличieto в категория „Природни науки, математика и информатика“ е за Елеонора Хубенова от Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“.

Цветелина Стефанова от Русенския университет „Ангел Кънчев“ грабна приза в категория „Технически науки“.

„Студент на годината“ в категория „Аграрни науки и ветеринарна медицина“ е Лора Каменова от Тракийския университет в Стара Загора.

Любомир Гайдарски от Медицинския университет – София, е носител на отличieto в категория „Здравеопазване“.

Избраният преди дни за най-до-

бър спортист на България за 2024 г. Карлос Насар бе награден и за най-добър студент в категория „Спорт“. Щангистът е студент в Националната спортна академия „Васил Левски“.

Призът в категория „Изкуства“ е за Аида Пипоян от Националната музикална академия „Проф. Панчо Владигеров“.

Отличieto „Студент доброволец на годината“ отиде при Горан Сечков от Международното висше бизнес училище.

За най-добър „Чуждестранен студент в България“ е определен Арийб Ансари от Медицинския университет в Пловдив.

Досега наградените в изданията на Конкурса са малко над 220, а подадените кандидатури – 3320.

Премиерът Росен Желязков връчи приза „Студент на годината 2024“ на Тодор Тачев от Висшето военноморско училище

Победителят

Тодор Тачев е третокурсник в специалността „Военен лекар“ по тристранния проект между Висшето военноморско училище, Медицинския университет – Варна, и Военномедицинската академия. Пълен отличник. Заема първо място на международната конференция за кадети във Военноморската академия „Мирча Чел Батран“ – Румъния. Има призови места в състезания по ветроходство. Доброволец в БЧК – Варна, а от 2021 г. е член на областния му съвет.

„Без ясната визия и напътствие от командния състав нямаше как да стоя тук пред вас“, благодари Тачев за подкрепата на преките му командири. Отбеляза и ролята на своето семейство. Бъдещият лекар посвети наградата си на своя най-близък приятел Мартин Стаматов, който е починал.

Споделя, че изборът на специалности се дължи на дългогодишното му патриотично възпитание от неговите родители. „Интересът ми към медицината гоиде естествено покрай доброволчеството в БЧК. Впоследствие се отвори прекрасната възможност за комбинирането на обучение в хуманната медицина с военната професия“, каза отличникът.

Младежът смята, че армията е най-правилният начин един бъдещ лидер да бъде оформен. „Това е прекрасно обучение, което може да шлифова диаманта, който се крие у всекиго от нас“, подчерта курсантът.

Тодор Тачев подчерта, че заедно с приятелите си желаят да се развиват в България. „Смятам, че човек трябва да гради своя гвор в своята държава“, категоричен бе той.

Доц. Христо Михайлов, ректор на Лесотехническият университет:

Гората е бъдещето ни и всеки трябва да даде своя принос за съхраняването ѝ

Стратегията ни е да останем силни в направленията, в които сме се доказали, а не да разширяваме прекалено образователния си профил

Стела МАРИНОВА

Доц. Михайлов, Лесотехническият университет организира поредица от събития по случай 100-годишнината от началото на висшето лесовъдско образование у нас, която отбелязахме на 28 януари. Споделете какво ще се случва през годината.

– Честването на стогодишнината е знаменателен повод. Това означава, че вече си в историята и залагаш стандарти в образователната система. Преди 100 години на 28 януари Академичният съвет на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ взема решение за разкриването на Лесовъдния отдел при Агрономолесовъдния факултет.

На тази дата през 2025 г. поставихме началото на празничните събития с пресконференция и атрактивна лекция, представена от колега от Университета пред препълнената от гости зала. Поредицата от събития ще продължи няколко месеца, като кулминацията е през май, когато ще има тържествено честване в Софийската опера и балет.

Организираме и международна научна конференция, свързана с природата, горските екосистеми, елементите на гората, климатичните промени, проблемите с пожарите и други тематични направления. Тя ще се проведе под патронажа на министъра на образованието и науката.

Имаме още няколко прояви. В началото на април традиционно се отбелязва Седмичата на гората, която тази година също е юбилейна. Съвместно с Министерството на земеделието и храните и Изпълнителната агенция по горите ще отбележим този юбилей. Ще проведем традиционното ни залесяване заедно с граждани, наши студенти, ученици и преподаватели. Проява ще има и в нашето учебно-опитно горско стопанство в Юндола край Велинград.

В края на април ще организираме и Дни на иновации за защита на природата от пожари в Казанлък. Събитието се реализира по европейския проект FIRE-RES по програма „Хоризонт 2020“. Ще се проведат иновативни демонстрационни дейности, насочени към превенция и предотвратяване на горските пожари. Събитията се провеждат под патронажа на президента на Република България Румен Радев.

Предстоят и още няколко инициативи. Студентите от факултет „Горско стопанство“ също са подготвили собствена програма.

– **Какво послание искате да отправите към обществото чрез събитията, които ще се проведат в следващите месеци?**

– Гората е нашето бъдеще. Тя е лична и обща отговорност. Всеки гражданин на света трябва да даде своя личен принос в съхраняването на горите и екосистемите. По този начин запазваме чистия въздух, водата, животинския свят и биологичното разнообразие. Гората е живот.

Според анализите над 95% от причините за горските пожари са свързани с човешка дейност. Това е поводът да отправим призив към всички граждани и да бием аларма.

Трябва да спрем да използваме термина „климатични промени“. На ръба сме да говорим за „климатични катастрофи“. Това е видно от пожарите в Калифорния, събитията в Пиренеите. Това показва, че човечеството е изчерпало кредита, който природата му

Снимка: Личен архив

Доц. г-р Христо Михайлов завършва висшето си образование през 1987 г. във Висшия лесотехнически институт, специалност „Горско стопанство“. През 1988 г. започва работа в Лесотехническият университет като асистент. През 1995 г. защитава докторска дисертация. От 2007 г. ръководи катедра „Ловно стопанство“. От 2001 до 2009 г. е председател на УС на Националното ловно-рибарско сдружение „Съюз на ловците и риболовците в България“ и вицепрезидент на Федерацията на ловните асоциации на страните от ЕС (FACE) в Брюксел.

Основните му научни интереси включват екологията на дивата фауна, организацията и управлението на ловното стопанство, както и изкуственото развъждане на дивеч.

От 2024 г. е ректор на Лесотехническият университет.

е дала. Трябва да върнем този кредит и да инвестираме в бъдещето на нашите деца.

Отношението към гората, към природата е израз на цивилизованост. Трябва да покажем, че България е пример в това отношение. Унищожението на гората е последна крачка към унищожаване и на човечеството.

– **Как се е променила картината на горите за тези 100 години и как очаквате да изглежда след още толкова?**

– Състоянието на българските гори през последните 100 години не е само природна даденост и резултат от природни процеси. То е и резултат на неуморната, дългогодишна и професионална работа на родните лесовъди за подобряване състоянието на българските

гори. През изминалия век са положени огромни усилия за овладяване и опазване на горите. Горите на България все още са за пример. Родината ни е зелен оазис в Европа, горското ни богатство е известно по света и е сочено за пример.

100 години след началото на лесовъдското образование у нас обаче трябва да подадем сигнал за тревога. Не само поради обективни природни причини като засушаване, климатични катастрофи и пожари. Случват се и някои събития, които трябва да ограничим. Става дума за политизирането на дейностите в българските гори. Затова моят апел към политиците е да оставят горите на лесовъдите. Доказали сме, че знаем и можем

„Редовно организираме срещи с педагогически персонал, директори и ученици. Целта е не само да привлечем кандидат-студенти, а и да намалим стреса при прехода от средно към висше образование. Трябва да бъдем по-близо до средното образование, да улесним учениците, да ги ориентираме и да им предоставим възможност за информиран избор относно тяхното бъдеще и кариерно развитие.“

да гарантираме бъдещето на българските гори. Това е тревогата, която колегията има в началото на второто столетие на висшето лесовъдско образование.

Състоянието на сектора не е добро – кадрово, материално, технологично и финансово. Поради negliжиране на лесовъдството от страна на различни правителства изоставяме и технологично. Знаем, че трябва да се въведат ефективна механизация и модерни технологии при ползването на горите. Лесовъдството трябва да бъде съчетано и с еколични политики.

Необходимо е залесяване със сухолюбиви и сухоиздръжливи видове, особено в южните и югозападните части на страната. Това са все проблеми, които са неизменна част от горския сектор.

Погледът ни трябва да е насочен към бъдещето на българските гори от гледна точна на техните еколични, социални и икономически функции. Трябват спокойствие и добри инвестиции в българските гори, за да ги запазим в познатия им в цяла Европа модел.

– **Как се е променило лесовъдското образование в университетите за този период?**

– Усеща се разколебаване у младите в последните десетилетия. За щастие, все още предоставяме на държавата достатъчно и добре подготвени лесовъди. Но проблемът не е в образователната им подготовка.

Проблемът възниква, когато навлязат в практиката и се сблъскат с порочни практики. След няколко години те казват: „Ви чудесно ни обучавате, но практиката в момента изисква съвсем различни неща, не това, на което ни учихте“.

– **Ръководите Лесотехническият университет от година. Какви цели си поставихте в началото на мандата?**

– Постижими, но амбициозни цели. Те са на целия екип. Искаме ускорено развитие на Лесотехническият университет, съхраняване на традициите, развитие на практическото обучение, което е изключително богато.

Стремим се към висок стандарт на преподаване, съобразен с високите изисквания към студентите ни както по време на семестъра, така и по време на изпитите. Нашата цел е те да знаят и да могат.

Желанието ни е да продължим да бъдем лидери в направленията, в които преподаваме. Не целим да разширяваме прекалено образователния си профил. Убедени сме, че трябва да продължим да работим, да се развиваме и да бъдем лидери в специалностите ни, някои от които са уникални и не се предлагат в много други университети в България.

Например „Горско стопанство“, „Инженерен дизайн на мебели“ и „Компютърни технологии в мебелната индустрия“. Сред тях са и двете специалности, които се предлагат само в един университет – „Ландшафтна архитектура“ и „Ветеринарна медицина“. Според Рейтинговата система за 2024 г. отново сме лидери във ветеринарномедицинското образование в България.

Гордеем се с тези специалности. Въпреки че университетът ни предлага сравнително малък брой специалности, те са висококонкурентни и привличат мотивирани студенти. Те не само учат, но и активно участват в студентския живот, в спортни дейности, като разполагаме с две спортни бази – в Несебър и в София.

Чарът на часовниковите кули

Нараства броят на участниците в националния конкурс „Българските архитектурни паметници в макети“

Повече участници изпращат свои творби за Националния конкурс „Българските архитектурни паметници в макети“, отчетат неговите организатори от ЦПЛР – ОДК, Варна, с директор Монка Николова. Проявата се провежда със съдействието на Община Варна, Регионалното управление на образованието и МОН.

Конкурсът е включен в Националния календар на МОН за изяви по интереси на деца и ученици и в Програмата с мерки за закрила на деца и ученици с изяви дарби.

Общо 137 макета на 137 ученици от 39 населени места и 19 области в страната са изпратени за XIV издание на Конкурса. Преди година участниците са 119, или два пъти повече в сравнение с 2023 г.

Темата на надпреварата тази година е „Часовникови кули“, като учениците от I до XII клас трябва да пресъздадат съществуващ обект. Желателно е макетът да е съпътстван с информация за постройката и с нейна снимка.

Класирането е дело на жури с председател инж. Севдана Таушанова – строителен инженер, и членове – д-р арх. Христо Топчиев и инж. Николай Денчев, строителен инженер.

В първа група (I – III клас) победител е Михаела Новакова (II клас, ОУ „Цар Симеон I“ – Варна).

Снимка: Емилиан Ялъмов

Стефания Стефанова (IX клас, НУИ – Варна) – I място

Втори и трети се нареждат Симеон Петков (II клас, Експедиция „Млад археолог“, ЦПЛР – ОДК, Шумен) и Константин Василев (II клас, ОУ

„Цар Симеон I“ – Варна). Поощрение получава Карина Михайлова (I клас, 10. ОУ „Алеко Константинов“ – Перник).

Специални награди

Призът на кмета на Варна е присъден на Ивона-Сияна Станева (XII клас, ПГСАГ „Ангел Попов“ – Велико Търново).

Специалната награда на Националния дворец на децата – София, отива при Валерия Делчева (XI клас, СУ „Отец Паисий“ – Маган).

Наградата на ЦПЛР – ОДК, Варна, получава Георги Димитров (VI клас, ЦПЛР – Аксаково).

Съюзът на архитектите в България – Дружество Варна, отличава Доминик Делийски (VII клас, ОУ „Свети Иван Рилски“ – Варна).

Комарата на архитектите в България – Регионална колегия, Варна, награждава Павлета Георгиева (II клас, ОУ „Цар Симеон I“ – Варна).

Във втора група (IV – V клас) печели Сезен Осман (IV клас, 2. ОУ „Д-р Петър Берон“ – Шумен). Сред призорите са и Алина Михайлова (V клас, 10. ОУ „Алеко Константинов“ – Перник) и Максим Кръстев (V клас, ОУ „Петко Р. Славейков“ – Варна). Поощрени са Пресиян Лилаков (IV клас, ОУ „Васил Левски“ – Кнежа) и Ферия Бекташ (V клас, ОУ „Св. св. Кирил и Методий“ – с. Ръжена, обл. Стара Загора).

В трета възрастова група (VI – VII клас) на първо място е класиран Георги Никитов (VI клас, СУ „Любен Каравелов“ – Несебър). Второто място печели Джулия Ангелова (VI клас, 5. основно училище „Митко Станев“ – Стара Загора), а трети е Любомир Балчев (VI клас, СУ „Любен Каравелов“ – Несебър). Журито присъжда поощрение на Дария Стамболо-

ва (VI клас, ОУ „Отец Паисий“ – Мартен, обл. Русе), Мартина Евгениева (VI клас, ОУ „Христо Ботев“ – Варна), Валентина Нейчева (XI клас, Национална гимназия по сценични и екранни изкуства – Пловдив) и Иван Кедиков (IX клас, ПГСАГ „Ангел Попов“ – Велико Търново). Поощрени са Дебора Тодорова (XI клас, ПГГСД „Николай Хайтов“ – Варна) и Цветина Дренска (X клас, 9. френска езикова гимназия „Алфонс дьо Ламартин“ – София).

Церемонията по връчване наградите на лауреатите от Конкурса се провежда на 1 март в Пленарната зала на Община Варна. **АЗБ**

Гората е бъдещето ни и всеки трябва да даде своя принос за съхраняването ѝ

От стр. 19

Целим да постигнем ускорено развитие, модернизация и дигитализация на образователния процес, инвестиране в инфраструктурата и да въвлечем повече студенти в цялостния живот на Университета, в научните дейности, в управлението му чрез студентското самоуправление.

– **Обмисляте ли да предложите нови специалности?**

– Обмисляме разкриването на нови специалности, но фокусът ни остава върху направленията, в които сме традиционно силни. На последния Академичен съвет взехме решение за разкриване на нова специалност – „Планинско земеделие“. Тя е естествено продължение на вече съществуващите дисциплини в Агрономическия факултет, свързани с растителната защита, земеделието и горското стопанство. Смятаме, че е изключително необходима за България. Някои от браншовите организации нееднократно са заявявали нуждата от подкрепа за планинското земеделие и животновъдство.

Обмисляме и още една иновативна специалност – „Агроресурсовъдство“, което съчетава бързорастящи дървесни видове с използване на същите земеделски площи за селскостопански дейности. Тя има сериозен потенциал за развитие в страната ни.

Внимателно ще разширяваме спектъра на предлаганите специалности, въпреки че това не води до по-добри финансови резултати. Финансирането на университетите у нас все още е обвързано с броя на студентите, а не толкова с качеството на обучението. В последните години се полагат усилия за промяна на този модел и вече има първи положителни резултати. Надяваме се тази тенденция да продължи, за да се стимулират висшите училища, които предлагат висококачествено образование, а не просто голям

брой студенти. Финансирането трябва да подкрепя лидерството в традиционно силните специалности.

– **Има ли интерес за разкриването на филиал на Лесотехническия университет в страната?**

– Академичният съвет получи покана от кмета на Бургас Димитър Николов и от Общинския съвет съгласно потребностите на Националната карта за висше образование да бъде разкрит филиал с някои от нашите специалности. Намираме се в проучвателно-подготвителен етап. Обмисляме да се предлагат специалностите „Горско стопанство“, „Ландшафтна архитектура“ и „Технология на дървесината и мебелите“. За тях Пътната карта дава възможност. Предстои да изпратим документи до Националната агенция за оценяване и акредитация за намерението ни да разкрием филиал.

От Общината ни осигуряват материална база за водене на образователен процес, за настаняване. Стремим се да оставим младежите от региона по родните им места. Вярвам, че чрез хибридни модели и модулното обучение по определени дисциплини ще се справим на високо ниво с преподаваните дисциплини.

– **Как развивате връзките със средното образование?**

– Редовно организираме срещи с педагогически персонал, директори и ученици. Целта е не само да привлечем кандидат-студенти, а и да намалим стреса при прехода от средно към висше образование. Установихме, че младите хора често изпитват затруднения в първата си година в университета.

Директорите на професионални гимназии ни препоръчват да провеждаме срещи не само с ученици от X – XII клас, но и с помлади – от VII – VIII клас. Целта е да ги запознаем с възможностите за кариерно развитие, какво представлява дуалното обучение.

Трябва да работим заедно – не само сред-

ното и висшето образование, а и началното. Това не са отделни системи, а свързани звена. Висшето образование зависи от средното, а средното – от началното. А всичко започва от семейството и възпитанието, изграждането на уважение към учителя и училището. Затова трябва да бъдем по-близко едни до други.

Нашият университет винаги е със свободен достъп за ученици. Всяка седмица наши преподаватели и колеги посещават различни училища в страната. Стремим се не само да популяризираме университета, а и да разберем в детайли проблемите в средното образование. Трябва да сме наясно с механизмите за вземане на решенията относно тяхното преодоляване, за да вървим напред.

Трябва да признаем – и това го потвърждават и други ректори, че има първокурсници, които още в първия семестър се чудят как са попаднали в даден университет, и осъзнават, че той не е за тях. Затова трябва да бъдем по-близко до средното образование, да улесним учениците, да ги ориентираме и да им предоставим възможност за информиран избор относно тяхното бъдеще и кариерното им развитие.

– **Как бизнесът подкрепя Лесотехническия университет?**

– Стратегическата ни политика е насочена към изграждане и поддържане на стабилни връзки с бизнеса, което подпомага успешната реализация на нашите студенти. Целим да доближим учебните програми до нуждите на пазара на труда и да ги актуализираме спрямо неговите изисквания. Затова включваме бизнеса в актуализацията на учебните ни планове.

Бизнесът също има интерес към кариерното развитие на най-добрите ни студенти, като им предлага стипендии, финансова подкрепа за обучение, възможности за стажове и работа по срочни договори. Компаниите инвестират и в образователната среда в Университета. Радостен съм, че често откриваме нови

учебно-демонстрационни центрове, лаборатории или обновени учебни зали с помощта на бизнеса. Не става дума само за българския бизнес, а и за световно утвърдени компании.

Законът за висшето образование позволява да се възползваме от възможността да каним изяви лидери от различни сфери да изнасят лекции, да коментират и дискутират с нашите студенти различни аспекти от приложната дейности на фирмите. Тези срещи се радват на голям интерес от страна на студентите, което показва, че вървим в правилната посока.

– **По какви европейски програми работите?**

– Десетки наши студенти и преподаватели се възползват от програмата „Еразъм+“ за обмен на знания и научен опит. Посещават университети в Кордоба, Испания, в балтийските и скандинавските страни, Германия, Франция, Италия, както и в градове като Букурещ, Нови Сад, Виена и Залцбург.

Тези мобилности са изключително ценни и водят до създаване на научни проекти. Чрез тях се формират международни екипи, формират се партньорства и се обменят методики, поставят се общи цели.

Проблемите, които са в нашия фокус – като изменението на климата, проблемите с водите, биоразнообразието, общественото здраве, здравето на животните, продоволствена сигурност, не са само български, а глобални. Това налага нуждата от общи цели и сътрудничество в международни проекти.

Нашият университет е уважаван партньор в редица научни изследвания. Имаме учени на световно ниво, някои от които са сред най-цитираните в своята област.

Гаранция сме за сериозни научни разработки. Всеки факултет има свое собствено научно списание, което е реферирано в Scopus, а някои – и в Web of Science. Публикуват се статии както от наши преподаватели, така и от международни изследователи.

Носител на филмовата награда „Еми“, портретистка на испанския крал Хуан Карлос I и скулптор, създаващ запомнящи се фигури за декорите на касови холивудски продукции, са сред творците, пили от избора на троянското Национално училище за приложни изкуства „Проф. Венко Колев“.

За неговите ученици керамиката е запазена марка. Тя създава школото, води го през годините и въпреки трансформациите, през които то преминава, остава неговото туптящо сърце. Керамиката е любов и както казва преподавателят Нина Донковска, „магия, с която глината те пленява завинаги“. Затова, независимо дали израстват като скулптори, живописци, аниматори, а вече и графични дизайнери, всеки от преминалите през школата на керамичното училище в Троян носи у себе си неповторимото усещане на сътворението. Да направих от кал човек – защо не!

Снимка НУПИ „Проф. Венко Колев“

Керамиката е магия и любов

Националното училище за приложни изкуства „Проф. Венко Колев“ в Троян подготвя голяма юбилейна изложба с творби на свои бивши възпитаници

Петя НИКОЛОВА

Вече 50 години училището по приложни изкуства в Троян е художествено. Този юбилей празнуват през 2025 г. настоящи и бивши негови творци. На годишнината е посветена и подготвящата се голяма изложба. В нея дългогодишният учител и основен двигател Владимир Киров желае да се включат около 80 творци, бивши възпитаници на училището. Осъществил е връзка с тях и се надява, че на 31 май в прекрасното галерийно пространство на Орешака ще видим творби и на художничката Велина Иванова, получила правото да направи два портрета на испанския крал Хуан Карлос I. На утвърдили се с работата си по декорите на холивудски филми скулптор в САЩ Евгени Воденичаров. И на Христо Стамболиев, спечелил награда „Еми“ за режисура на анимационния сериал „Пингвините от Мадагаскар“ за тв канала „Никелоден“.

Всъщност над 110-годишна е историята на Националното училище за приложни изкуства в Троян. То е единственото в България, което подготвя художници, специалисти в областта на традиционната и модерната керамика, а от няколко години – и кадри за сферата на графичния дизайн.

С преподавателите Нина Донковска, Владимир Киров и Мила Воденичарова разговоряме за смисъла да посветиш живота си на изкуството и то да стане разпознаваема част от теб, и за начините, по които школото в Троян предава това на поколенията.

„Занаят се учи с многократно повторение на едни и същи действия, докато те не станат рутинни – обяснява Мила Воденичарова, преподавател по керамика вече 14 години. – Това е една от основните трудности, които трябва да преодолеем с учениците. Както и фактът, че глината изисква непрекъснато обгрижване. От друга страна, магията – от топка глина да създадеш нещо трайно и красиво, било то функционално или чисто декоративно, е толкова завладяваща, че веднъж усетена, няма как да остави човек безразличен.“

Керамиката, в това число традиционната троянска, е част от базовата подготовка на учениците. В момента те са 171, разпределени в по една паралелка от V до XII клас. Освен в специалността „Художествена керамика“ имат възможност да се обучават в още две – „Изобразително изкуство“ и „Рекламна графика“.

„Нашето училище расте и хубавее – споделя Нина Донковска. – Имаме развитие и едно от добрите неща, които се случиха при

Националното училище за приложни изкуства е търсено от ученици и родители

нас, е приемът за ученици в V клас. Правим го вече 13 години и по този начин имаме възможност да подготвим децата по-добре. Да ги потопим отрано в света на изкуството и те да харесат тази сфера.“

Нина преподава рисуване, пластична анатомия и перспектива. Завършила е Националната художествена академия в София, специалност „Илюстрация и оформление на книгата“. Казва, че в троянското училище няма как да станеш преподавател, ако не притежаваш завършено висше художествено образование.

Директорът Илиян Илиев, който ръководи гимназията от 15 години, е завършил Факултета по изобразителни изкуства на Великотърновския университет. Преди да поеме ръководството, от 1990 г. преподава история на изкуството. Донковска казва също, че децата проявяват голям интерес към най-новата им специалност „Рекламна графика“, но керамиката неизменно присъства в сърцата им, а глината – в ръцете.

„Мисля, че изкуството наистина е спасение и голяма радост, удовлетворение – казва Донковска. – Човек, който се занимава с изкуство, никога не скучае. Не може да те обземе скука, защото апетитът идва с яденето. Колкото повече се занимаваш с изкуство, толкова повече идеи ти идват и искаш да ги реализираш. От тази гледна точка изкуството е нещо прекрасно и виждам как се отразява и на нашите ученици. При нас няма агресия, атмосферата в училище и между учениците е приятелска. Мисля, че това се дължи и на факта, че децата се занимават по много часове седмично с изкуство. То обогатява тяхната емоционална интелигентност и сякаш стават по-добри.“

Съвсем наскоро, след като бе открит и премина през Орешака, в софийска галерия гостува Фестивалът на съвременната българска керамика. Ако сте посетили изложбата, в която със свои творби участват керамици

професионалисти, вероятно сте човек, който знае, че керамиката отдавна не е само занаят.

„Керамиката е изкуство, което се е затвърдило в галериите, присъства в частни колекции и има обществена значимост“, потвърждава и преподавателката Мила Воденичарова. А Владимир Киров добавя, че и това събитие, установяващо се като традиция – Фестивалът на съвременната българска керамика, се случва благодарение на бившите ученици на троянското училище. „90 на сто от авторите са наши възпитаници, утвърдени творци“, казва той.

Киров е доайен. От 42 години е учител. Завършва живопис във Великотърновския университет, специализира в Санкт Петербург и след това се отдава изцяло на децата. Покोलение след поколение израства пред очите му, а той твърди, че никога не е имал чувството, че идва на работа. Обича учениците си, радва се, че ще ги види отново, и всеки ден отива в училището с удоволствие.

„Изложбата, която подготвяме за 50-годишнината, ме прави щастлив да видя израснали в областта на изкуството нашите бивши вече ученици – споделя за „Аз-буки“ Киров. – Да се радвам на техните работи, да ги коментирам така, както моите учители коментират моите творби. Все още получавам в социалните мрежи коментари от учителката ми по литература Стефка Дянкова от Казанлък, където съм завършил Художествената гимназия. Искам нашата изложба да бъде празник.“

Владимир Киров с охота споделя за постиженията на бившите си ученици, както и любопитни случаи от тяхната биография. Като тази на Евгени Воденичаров например, който има снимка с Доналд Тръмп.

„Получило се е така, че на изложба в САЩ, която Евгени прави със свой колега с благотворителна цел, Тръмп, който тогава е все още само предприемач, пожелава да купи негови творби с 50% намаление – разказва

преподавателят. – Евгени склонява. Но на снимката, която правят, изглежда тъжен, а Тръмп – доволен от сделката си. Пусната обаче в социалните мрежи, фотографията предизвиква реакция и творбите се изкупуват много бързо.“

Киров добавя, че в юбилейната изложба ще участва още един утвърдил се техен ученик – Иван Кънчев. И уточнява: „Той е един от десетимата най-добри керамичници в света, с много награди и постижения“.

За Гимназията по приложно изкуство и за троянската общественост тези имена означават много. За училищата по изкуства у нас – също. Защото, нека признаем, години наред имиджът на школата по изкуства не е особено добър.

„Имаше нескрит негативизъм към тези училища – потвърждава Нина Донковска. – Трудно се приемаше, че децата в тях са по-различни, обличат се по интересен начин, изглеждат по-артистично. Това не се възприемаше от обществото и се пораждаха и разпространяваха неверни слухове. Същите неща се случваха и в нашия град, в Троян, където живея от 24 години. Знам, че е така, защото съм преподавала и в софийското художествено училище. Но за радост, сега наблюдавам как този негативизъм се стопява, и съм много щастлива да видя, че сред гражданите на Троян все повече се подобрява имиджът на нашата гимназия. Те започнаха да я търсят като избор на добро училище.“

Донковска казва, че разширяват материалната база и постепенно усвояват нови, неизползвани досега пространства. Разполагат с добре оборудвана компютърна зала, използват иновационни технологии, преподават и чрез мултимедии. Възприемат като свое предимство факта, че не са голямо училище, а общообразователната им подготовка е на високо ниво.

„Учителите ни са добри професионалисти, отговорни и вискателни – казва тя. – Мога да се похваля, че нашите ученици се представят изключително добре на матурите по БЕЛ в района и няколко години поред сме на трето място в националната класация.“

На 3 март, по повод Националния празник на България, в Троян е открито XIV издание на националната ученическа изложба „Пейзаж от моята България“. Събитието се организира от Националното училище за приложни изкуства „Проф. Венко Колев“ и всяка година привлича стотици млади таланти от художествени школи и училища от цялата страна. Пълната изложба с оригиналните рисунки и награждаването на авторите се състоя в неговата изложбена зала, а входът за всички, носещи изкуството в душата си, беше свободен.

Министерство
на образованието и науката
Национално издателство за
образование и наука „Аз-буки“

Директор:
ЕМИЛ СПАХИЙСКИ
Заместник-директори:
СТОЯН СТОЯНОВ
ВЕНЦИСЛАВ ГЕНКОВ
1113 София
„Цариградско шосе“ 125, бл. 5
За цялата страна:
0700 18466
izdatelstvo.mon@azbuki.bg
azbuki@mon.bg
https://www.azbuki.bg

Аз-буки

Банкова сметка:
„Обединена българска банка“ АД
IBAN: BG38UBBS81553139075716
BIC: UBBSBGFS

Национален седмичник
за образование и наука

АЗ-БУКИ
ISSN 0861-3990

РЕДАКТОРИ:

д-р Зина Соколова
z.sokolova@azbuki.bg
д-р Диляна Кочева
d.kocheva@azbuki.bg
Стефа Маринова
s.marinova@azbuki.bg

ГРАФИЧЕН ДИЗАЙН:

Иво Христов
i.hristov@azbuki.bg

Иван Шопов
i.shopov@azbuki.bg

Петър Владов
p.vladov@azbuki.bg

СТИЛИСТ-КОРЕКТОР:

Анелия Врачева
a.vracheva@azbuki.bg

ФОТОРЕПОРТЕР:

Олег Попов
o.popov@azbuki.bg

РЕКЛАМА И

РАЗПРОСТРАНЕНИЕ:
izdatelstvo.mon@azbuki.bg

КОРЕСПОНДЕНТИ В СТРАНАТА:

Белене – Ралица Господинова
088 7418349

Велико Търново – Здравка Маслянкова
088 6653255

Видин – Борислава Борисова
vidinstar@gmail.com

Ловеч – Жанина Илиева
087 7209597

Пловдив – Деляна Лукова
088 7271712

Смолян – Ангел Добриков
088 9703271

Кюстендил – Северина Димитрова
089 5789515

Шумен – Светлана Крумова
srkrumova@gmail.com

ДЕЖУРЕН РЕДАКТОР:

Стоян Стоянов

Предпечатна подготовка:

НИОН „Аз-буки“

Печатница: „Алианс Принт“ ЕООД
ж.к. „Дружба“ 1, ул. „Илия Бешков“ 3А

Неподписаните снимки в броя са от архива
на в. „Аз-буки“ и глобалната мрежа

Материали не се връщат
Авторските права на публикуваните
текстове и илюстрации са
собственост на вестника

НИОН „Аз-буки“ издава
научните списания:

„Български език и литература“

„Чуждоезиково обучение“

„Математика и информатика“

„Педагогика“

„Професионално образование“

„Философия“

„Стратегии на образователната
и научната политика“

„История“

„Обучение по природни науки
и върхови технологии“

Третокласници пресъздават Сирни Заговезни

Учениците от пловдивското СУ „Свети Седмочисленици“
искат прошка и хамкат халва

Третокласници от СУ „Свети Седмочисленици“ в Пловдив пресъздадоха традициите и обичаите на един от най-символичните християнски празници Сирни Заговезни, познат още като Прошка.

В автентична атмосфера, влагайки много емоции и чувства, децата ни пренесоха в духа и времето на нашите деди. На специално подредена празнична трапеза с питка, халва, млечни продукти и масло те влязоха в ролята на българското семейство.

Стопанката прекади с тамян за здраве и благополучие. По-младите целунаха ръка и поискаха прошка от по-възрастните с думите: „Прощавай, мамо!“ или „Прощавай, тате!“ „Простено да ти е и Господ да прощава!“, е задължителният отговор.

Последва най-вълнуващата част от обичая – хамкане. Те се надпреварваха да захаят парчето халва с уста, което стопанката беше завързала на червен вълнен конец.

Облечени с народни носии, с маски, изработени от плат, шарени конци и вълна, кукерите носеха на кръста си медни звънци, които огласиха залата. Децата развълнуваха публиката, в която бяха ръководството на училището и учители.

Учениците направиха и наричане за здраве и берекет на цялото семейство. След това всички прескочиха огъня, за да прогонят зимата и годината да бъде плодородна.

Третокласниците пресъздават дълговежни традиции на дедите ни

Снимка СУ „Св. Седмочисленици“ – Пловдив

Стопаните изпратиха гостите си със следните слова:

„Да се разкаем, да помълчим,
че прошката душата ще пречисти.

Поне веднъж да се смирим,

Да бъдем по-добри, с души по-чисти!“

Предавайки част от миналото ни, оставяме малка следа от България в сърцата на децата ни. Учим ги и възпитаваме у тях да ценят и пазят българските традиции и обичаи.

Инициативата е част от празничния календар на училището. Предварително децата се запознаха с обичаите, с които се свързва Сирни Заговезни, и тяхната символиката. Те

се репетираха само седмица. „Празникът докосна децата. Успяха много бързо да се подготвят“, каза учителката Недялка Киркова.

В часовете за занимания по интереси в целодневното обучение третокласниците изработиха и кукерски маски от подръчни материали. С тях е направена изложба в СУ „Свети Седмочисленици“.

За пресъздаването на Сирни Заговезни използваха маски, заети от местна кукерска група. Част от нея е преподавателка в училището. Тя съдейства и за подготовката за празника.

СУ „Свети Седмочисленици“ – Пловдив

ПРАВНА КОНСУЛТАЦИЯ

Тодор КАПИТАНОВ

Задължението на работника или служителя да бъде лоялен към работодателя, като не злоупотребява с неговото доверие, не разпространява поверителна информация и пази доброто име на предприятието, на пръв поглед, изглежда с второстепенно значение. Но за тези нарушения в закона изрично е предвидена възможност да бъде наложено наказание дисциплинарно уволнение.

Какво означава „уронване престижа на работодателя“

В редица случаи самото нарушаване на задълженията на работника или служителя може да не нанася големи вреди за работодателя – дали върху неговата репутация, или върху имуществото му – и тези вреди могат да бъдат възстановени в пълен размер чрез ангажиране имуществената отговорност на работника или служителя. Когато обаче от поведението на работника или служителя личи намерение да се възползва от предоставения му от работодателя достъп до материалните и нематериалните активи на предприятието, или неполагане на необходимите усилия за точно изпълнение на трудовите задължения, вече е налице нарушение на задължението за лоялност.

Като примери в това отношение могат да бъдат посочени възползването от служебното положение за извличане на имотна облага за себе си или за друго (например възползване от отстъпки, които са предоставени само на клиенти, или обратно – предоставяне на клиенти на отстъпка, която е предвидена само за работници или служители на работодателя), уронване на доброто име на работодателя (чрез най-широк кръг действия, включително и чрез нарушаване на съществуващи етични правила за поведение на работниците или служителите). Специален случай е извършването на конкурентна дейност по време на съществуването на трудовото правоотношение. В този случай работникът или служителят използва предоставените материални активи или поне придобити при работодателя опит, за да извършва същата работа.

Съдебната практика приема, че е налице

злоупотреба с доверие дори и доверието на работодателя да не е оправдано поради неумишлени действия на работника или служителя, изискването е само да е налице вина в гражданскоправен смисъл – т.е. да не е положена необходимата грижа за изпълнението на трудовите задължения.

Тези фактори обаче са от значение при преценката на тежестта на дисциплинарното нарушение – когато от поведението на работника или служителя са настъпили вреди или то е било умишлено, доверието на работодателя е накърнено в по-голяма степен. Индикации за значението на доверието са възможността на работодателя за непосредствен контрол (т.е. по-тежко нарушение ще е злоупотребата с доверие, извършена от работник или служител, на когото поради характера на работата е дадена по-голяма свобода при вземането на решения и отчитането на извършената работа), съответно на работника или служителя да се свързва пряко с партньори и клиенти на работодателя.

Неизпълнението на задължението на работника или служителя за лоялност към работодателя е сериозно нарушение на трудовата дисциплина. Но за валидно налагане на дисциплинарно наказание във всички случаи трябва да бъдат спазени предвидените от Кодекса на труда изисквания – за съразмерност и еднократност на наказанието, за предоставяне на възможност на работника или служителя да даде обяснения за поведението си, за сроковете за издаване и за формата и съдържанието на заповедта за дисциплинарно наказание.

АБОНАМЕНТ 2025

Изданията на „Аз-буки“	Цена за година	Цена за година онлайн
Български език и литература	45 лв.	40 лв.
История	45 лв.	40 лв.
Математика и информатика	45 лв.	40 лв.
Педагогика	99 лв.	89 лв.
Професионално образование	60 лв.	54 лв.
Стратегии на образователната и научната политика	63 лв.	57 лв.
Философия	36 лв.	32 лв.
Обучение по природни науки и върхови технологии	63 лв.	57 лв.
Чуждоезиково обучение	45 лв.	40 лв.
Вестник „Аз-буки“	99 лв.	89 лв.

**Абонирайте се
В РЕДАКЦИЯТА
с отстъпка**

5% от цената – при **ТРИ** и повече издания

10% от цената – при **ПЕТ** и повече издания

15% от цената – за **ПЪЛЕН** комплект от изданията

Контакти: София 1113,
бул. „Цариградско шосе“ № 125, бл. 5,
тел.: 0700 18466;
azbuki@mon.bg

www.azbuki.bg

Тайните на произхода на човешкия език

Възможно ли е един-единствен протеин да е отговорен за появата на човешкия език преди десетки хиляди години? Проучване на изследователи от американския Рокфелеров университет хвърля нова светлина върху загадката за неговия произход и дали той се формира в резултат на генетична мутация, или на културна еволюция. Учените са изолирали уникален за съвременните хора вариант на протеина NOVA1, открит още през 1993 г. от Робърт Дарнел от Рокфелеровия университет. Той контролира експресията на гени, участващи в развитието на мозъка и нервно-мускулната координация. Новото в този РНК свързващ протеин е специфичен за хомо сапиенс вариант, при който има промяна на една аминокиселина в протеиновата верига – от изолевцин към валин, на позиция I197V. Мутацията не е установена при други човешки видове – неандерталци или денисовци, живели редом до нашите предци.

По време на проучването в Лабораторията по молекулярна невроонкология на Дарнел, ръководено от Йоко Таджима, изследователите заменят обикновения протеин NOVA1 при мишки с човешкия вариант I197V чрез CRISPR генно редактиране. След това прилагат разработен от Дарнел метод за анализ на кръстосано свързване на имунопреципитация за идентифициране на местата за свързване на РНК на NOVA1 в средния мозък на мишката. Така откриват, че човешкият вариант работи като заме-

Чушка The Rockefeller University

Йоко Таджима

нената протеинова верига.

Но по-важното откритие е, че местата на свързване, които са значително засегнати от човешкия вариант, са разположени в гени, кодиращи РНК, свързани с вокализацията. Следват години проучвания за въздействието върху вокализацията сред мишките, по време на които са установени променени вокални модели както при малките от двата пола, така и в призивите за чифтосване на мъжки екземпляри.

„Те „говореха“ по различен начин с женските мишки. Можем да си представим как подобни промени във вокализацията могат да имат дълбоко въздействие върху еволюцията“, коментира Дарнел.

Проучванията предполагат пряка връзка между изменения вариант на протеина NOVA1 и гласовата комуникация, което е основание за хипотезата, че той може да има ключова роля в еволюцията на човешкия език. Още повече че появата му съвпада с тази на първите съвременни хомо сапиенс в Африка преди 250 000 – 300 000 години.

Проучването е публикувано в списание Nature Communications. Учени коментират, че генетични варианти на NOVA1 може да имат определяща роля и при езикови нарушения и невродегенеративни заболявания. А изследвания в тази посока могат да доведат до нови генни терапии или диагностика за тяхното ранно откриване.

Чушка credit Colossal

Мишки с пухкава козина

Учените създадоха генетично модифицирани мишки с пухкава козина, подобна на тази, която е поддържала топлината на косматите мамутите през последната ледникова епоха. Биотехнологичната компания Colossal Biosciences показва изображения на пухкавите мишки. Очарователните гризачи имат решаваща роля в проекта на Colossal за възкресяването на мамути до 2028 г., се казва в изявление на компанията, публикувано в Live Science.

„Започнахме тази работа върху мишки през септември 2024 г. Не знаехме, че ще бъдат толкова сладки“, каза Бен Лам – съосновател и главен изпълнителен директор на Colossal.

Учените от компанията планират да „възкресят“ косматите мамути (Mammuthus primigenius), като първо редактират клетки от най-близките живи роднини на мамутите – азиатските слонове (Elephas maximus), за да създадат хибридни ембриони. Но преди изследователите да могат да започнат работа със слонове, те трябва да тестват съответните генни редакции и инженерни инструменти при мишки, които са по-лесни за отглеждане и по-бързо се размножават.

Кукли на 2400 години

Археолози са се натъкнали на кукли на 2400 години в Ел Салвадор, които вероятно са използвани в обществени ритуали. Находката предполага, че хората от Ел Салвадор са били по-интегрирани в културата на Централна Америка, отколкото се смяташе досега. Петте керамични фигурки, изобразяващи четири жени и един мъж, са открити на върха на голяма пирамидална структура. Неочакваната находка, съобщена в списание Antiquity, първоначално изглежда като част от пещни погребални дарове. Но тъй като археолозите не откриват човешки останки, местоположението на куклите подсказва, че са използвани за обществени ритуали.

„Една от най-впечатляващите характеристики на куклите е тяхното драматично изражение, което се променя в зависимост от ъгъла, под който ги гледате“, казва водещият автор на изследването Ян Шимански, археолог от Варшавския университет. На нивото на очите куклите изглеждат ядосани, отгоре изглеждат като усмихнати, а отдолу – углашени. „Този дизайн вероятно е предназначен да подобри ритуални представления, в които куклите биха

могли да бъдат използвани“, допълва ученият.

Три от петте кукли са високи почти 30 см, докато другите са по-ниски – 18 см и 10 см. По-големите фигурки са изобразени голи и нямат коса или бижута. Двете по-малки са оформени с уши и кичури коса на челата си. По-големите фигурки имат подвижни глави и отворени усти като модерните играчки и е възможно да са използвани в театрална сцена.

Археолозите са открили и фрагменти от фигурки в други части на разкопките. Горната част на най-малката може да се вкара в кука фигура на торс, за която се предполага, че може да бъде елемент от възстановка на раждане.

Едва за втори път изследователи откриват подобни керамични фигурки на първоначалното им местоположение и „първите“, които включват мъжка фигура“, казва Шимански. Първата находка е на шест цели женски фигурки, открити от други археолози през 2012 г. на гробище в планините на Западна Гватемала. Тези фигурки са от късния среден предкласически период (350 до 100 г. пр.н.е.).

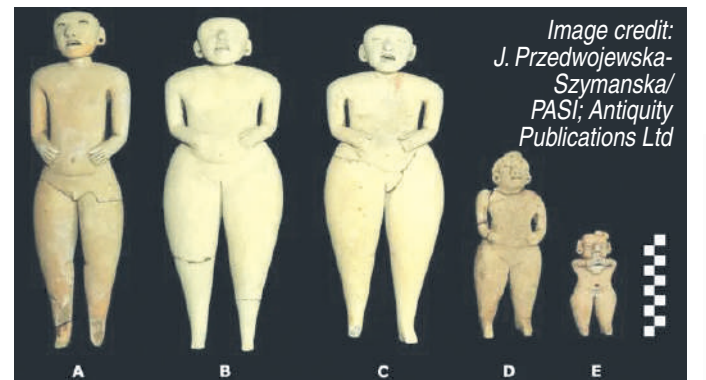

Image credit: J. Przedwojewska-Szymanska/PAS; Antiquity Publications Ltd

Министерство
на образованието и науката

АЗ·БУКИ

Национално издателство
за образование и наука

**БЪЛГАРСКИ ЕЗИК
И ЛИТЕРАТУРА**

Българско издателско списание
от 1946 г. 2012 г. номер 1

ИСТОРИЯ

Българско историческо списание
от 1946 г. 2012 г. номер 1

**МАТЕМАТИКА
И ИНФОРМАТИКА**

Българско научно-методическо списание
от 1946 г. 2012 г. номер 1

**ПРЕДУЧИЛИЩНО
НАЧАЛНО ОБРАЗОВАНИЕ
ПЕДАГОГИКА**

Българско педагогическо и методическо списание
от 1946 г. 2012 г. номер 1

**ОБУЧЕНИЕ
ПО ПРИРОДНИ НАУКИ
И ВЪРХОВИ ТЕХНОЛОГИИ**

от 1946 г. 2012 г. номер 1

**ПРОФЕСИОНАЛНО
ОБРАЗОВАНИЕ**

Българско научно-методическо списание
от 1946 г. 2012 г. номер 1

**СТРАТЕГИИ
НА ОБРАЗОВАТЕЛНАТА
И НАУЧНАТА ПОЛИТИКА**

Научно-методическо списание
от 1946 г. 2012 г. номер 1

Философия

Българско научно-методическо списание
от 1946 г. 2012 г. номер 1

**Чуждозиково
ОБУЧЕНИЕ**

Научно-методическо списание
от 1946 г. 2012 г. номер 1

Избрано

от текстовете, публикувани в списанията
на Национално издателство

АЗ·БУКИ

www.azbuki.bg

9

6 – 12 март 2025 г.

Път за усвояване на поезията в училищна среда

*Откъс от „Върху възможностите на поезията,
превърнала се в музика. Опити с автори, част от програмата
за задължителна и профилирана подготовка“*

Д-р Ирена Димова-Генчева

Университет „Проф. д-р Асен Златаров“ – Бургас

Стих и музика

*Нищо не може без музика [...] духовна музика има, откак-
то свет светува.
(Radichkov 1979, 56)*

Дълг е пътят, който стихът и музиката извървяват в своеобразна неразделност. Както констатира Никола Георгиев, „от гръцката древност насам думата „песен“ е била главната събирателна точка в допира между музика и художествена литература“ (Georgiev 2002). Всъщност от много време се е нуждаела музиката, за да се отдели от текста. Затова толкова много са били жанровите усвоявания и реализации на думата „песен“. Дори в български контекст лексемата има своя многоаспектен регистър от употреби. Тук може да се спомене например жанровото съзнание на кръга „Мисъл“, за които „песен“ е всяко добро литературно произведение – било то лирическа или белетристична творба.

Училищната среда смятаме за достатъчно благодатна, за да предразположи към разглеждане на връзката между музика и текст и в съвременен контекст. Все пак още в V клас учениците навлизат в света на митовете, при който текстът и музиката са част от събитието на ритуала, т.е. текстът задължително се изпява и се помни наизуст. Знанието за този вид съществуване на текста е важно за изучаващите съответния период, за да добият те представа за мисленето на древния човек. След това учениците се посвещават на фолклорното творчество, което отново акцентира върху изпяването на словото. Този вече избран път за разглеждане на различните периоди в развитието на словесното изкуство ни отваря врата към въвеждането на своеобразно негово продължение – стиха и популярната песен.

Една от причините за по-трудното „бракосъчетание“ на музика с текст в съзнанието на българския ученик е етимологичното разминаване между двете думи, които в езика ни не се припокриват. За разлика от английския език, при който думата за текст на песен остава свързана със самия произход на лирическото изкуство – lyrics (1), в българския песенен текст се обвързва с идеята за пеене, изпяване.

Заглавието е на редакцията

www.bel.azbuki.bg

*Списание се реферира
и индексира в Web of Science*

Главен редактор

Проф. д.п.н. Галя Христовова
E-mail: hristozova@bfu.bg

Редактор

Д-р Мая Падешка
0889 22 04 12

Тел.: 02/425 04 70
02/425 04 71

E-mail: bel@azbuki.bg

**Съдържание
на сп. „Български език
и литература“,
кн. 5/2024:**

LINGUISTICS

Предпочитанията към конкуриращи се темпорални форми в подчинени изречения в съвременния български език. Анализ на данни от анкетно допитване / *Красимира Алексова, Данка Апостолова, Яна Сивилова, Ласка Ласкова, Михаела Москова, Диана Андрова*

Хиперфункции на възрожденския текст. Към въпроса за началата на новобългарския книжовен език / *Владислав Миланов*

Опозицията свое – чуждо в говора на българите католици от Белене в лексикални примери / *Магдалена Абаджиева*

LITERATURE / ЛИТЕРАТУРОЗНАНИЕ

Подир сянката на Дебелянов Образи на времето във възрожденската поезия / *Елена Гетова*

Социализация и ресоциализация на „дивите“ деца (върху примери от фолклорни и литературни произведения) / *Даниел Полихронов*

МЕТОДИКА

Върху възможностите на поезията, превърнала се в музика. Опити с автори, част от програмата за задължителна и за профилирана подготовка / *Ирена Димова-Генчева*

БЪЛГАРСКИ ЕЗИК И ЛИТЕРАТУРА В НАЧАЛНОТО УЧИЛИЩЕ

Възприемането и осмислянето на художествен текст в начален етап на основната степен на образованието в контекста на използването на междупредметни връзки (през погледа на преподавателя) / *Десислава Кръстева*

ЛИЧНОСТИ И СЪБИТИЯ В ОБРАЗОВАНИЕТО И В НАУКАТА

Неюбилейно за юбилея на Румяна Дамянова / *Андреана Спасова*

РЕЦЕНЗИИ И ИНФОРМАЦИЯ

Диалектът като писмен текст, или за една текстова феноменология на българските диалекти / *Мая Горчева*

Тази отдалеченост в наименованията на музика и стих, от друга страна, не изличава факта, че съвременното образование все повече се отваря към възможностите на интердисциплинарния подход в преподаването, което засилва изконната връзка между двете разглеждани от нас области на знанието и изкуството.

Музика и интердисциплинарност

Нашето разбиране в това тяло не може да се насочи в друга посока освен към сетивните неща [...] то същият метод трябва да се следва и при всяко разумно преподаване.
(Miltan 2020, p. 13)

Поради наличието на историческа връзка между литературата и музиката, която откриваме в генезиса на лириката като литературен род, то актуализирането на свързването на двете дисциплини се явява съвсем естествено следствие от природата им – в контекста на вечното заръщане. Това, което сближава в нашия случай двата вида изкуство, е текстът. И стихотворната, и песенната творба имат като основна цел задачата да въздействат емоционално върху слушащия. Разбира се, правят го по различни начини. Стиховете се четат, песента се слуша. Вторият вид реализация на текста се докосва до повече сетива у възприемателя, което увеличава ефективността му. Песента може да бъде разглеждана и само като литературна форма, т.е. тя може да се изтръгне от контекста на съществуването си в общественото съзнание. Художественият текст, от друга страна, може впоследствие да се превърне в песенен текст. Въпреки че тук ни интересува вторият случай на реализация на словото при досега му с музиката, то и при двете възможности е нужно да прокараме текста през призмата на контекстуалната му принадлежност и рецепцията му – на масовата култура.

Въпреки „масовата култура“

Текстовете, които ще са обект на изследването ни, могат да бъдат отнесени към т.нар. популярна песен. Това отнасяне извършваме на базата на разделението на Саймън Фрит, според когото има три вида дискурс, типологизиращи музиката и нейното обществено възприемане. Класическата музика е част от „арт дискурса“, след това са фолклорната музика и светът на комерсиалната музика (Zahova 2018). Когато се ползваме от наименованието популярна музика, не влагаме негативите, които се вкореняват в употребите на названието масова култура, от която тя е част. Съгласяваме се с написаното от Калина Захова, която, допълвайки Адорно, твърди, че „възприемането на популярната музика предполага не само пасивност, но и активност; между забавление и апатична инерция не стои знак за абсолютно равенство, нито пък между „музикален автоматизъм“ и колективна рецепция“, както и това, че „възприемането на популярната песен е не само социално-психологическо, но и индивидуално-психологическо явление; уеднаквяването на реакциите не може да бъде абсолютно, нито може да премахне тежестта на функционирането на песента върху индивида“ (Zahova 2007, pp. 96 – 97). Смятаме, че изуча-

ването на литература в училище трябва да е преди всичко пропускливо, както е отворена за нови идеи и светове самата литература.

Възможностите на песенните текстове

Както изведохме в началото на текста си – природата на песента е синкретична. От съвременна гледна точка тя се разглежда като поетично-музикална форма, т.е. двусъставна. При това някои изследователи завличат естеството ѝ крайно към литературата, други – към музиката. В единия случай става въпрос за лирическа творба, придружена от музика, в другия – за акомпанирана музикална творба (Zahova 2018). Дори Данте „определя поезията като „реторическа измислица, положена върху музика“ (Georgiev 2002). Тук ще приемем песента като продукт на синтез и ще я разглеждаме преди всичко във връзка с литературността ѝ, поради характера на изследването ни. При това няма да се отделяме от убеждението на Шопенхауер, че „да заприлича на музиката – ето целта на всяко изкуство“ (Georgiev 2002).

Песента има многосъставна форма. Това, което ни интересува, е вербалният текст, част от нея. Когато музиката се отдели, като своеобразна обвивка, от текста, то той остава в състоянието си все още на произведение на изкуството. Това е, което не бива да се забравя както при изучаването на който и да било вид песни, придружени от текст, така и на стихотворенията, превърнали се в песенни текстове. Последните имат същата художествена стойност, каквато имат и произведенията, част от литературата, която сме свикнали да разглеждаме като канонична. Те също могат да бъдат римувани или неримувани, да си служат с редица художествени изразни средства, да бъдат преди всичко изкуство.

Когато стиховете се превръщат в музика

Трима са авторите, които сме избрали за целите на текста си. Това са Блага Димитрова, Веселин Ханчев и Борис Христов. Първите двама са част от програмата за профилирана подготовка, а третият е част от задължителната програма. Текстове, с които присъстват в програмите, не са се превърнали (все още) в песенни текстове. Блага Димитрова се разглежда във връзка със стихотворението „Любов“, Веселин Ханчев – с „Жив съм“, а Борис Христов – с „Честен кръст“. И тримата автори са представители на българската литература след 1945 г., като текстовете им са написани през 60-те и 80-те години. Това ги вписва в употребите на свободния стих в българската литература, както и на освобождаването от рестрикциите на режима, случващо се особено активно точно в този времеви период.

Текстовете, които сме избрали тук, освен че са се превърнали в песенни текстове, са отново представителни за горепосочените години. При Веселин Ханчев сме се спрели на текста „Пръстен“ и песента по нейни стихове, дело на музикалната група „Канела“. Нейната поява в музикалното пространство се случва през 2023 година. Сред превърналите се в песенни текстове стихотворения на Блага Димитрова сме подбрали творбата „Вик“, изпълнявана от Доника Венкова с композитор Иван Калчинков. Борис Христов в програмата за задължителна подготовка присъства с поемата „Честен кръст“, поради което сме избрали както „Жената Мария“ от същата едноименна книга, така и „Самотният човек“ и „Сватбата на мама“ от стихосбирката „Вечерен тропет“. И трите текста са в изпълнение на Тодор Колев. Композитори на песента по стиховете на първата творба са сам Тодор Колев и Панайот Славчев, а на другите две – Еди Казасян.

Освен поради факта, че тези стихотворения вече са част от музикалното изкуство, което усилва тяхното влияние върху възприемателя – вече слушател, сме се спрели върху тях и заради потенциите за обособяване на тяхно място сред другите изучавани в училище произведения.

От формална гледна точка възможното позициониране на разглеждането на предстоящите да бъдат представени текстове, може да се осъществи в рамките на часовете по български език и литература. В единия случай това биха били допълнителните часове за профилирана подготовка. Смятаме, че обвързването на художественото слово с другите изкуства трябва да бъде или въвеждащо, или кулминиращо събитие. Имайки предвид, че слушането на музика в час изисква употребата на мултимедия, то най-добрият вариант е, докато тече музиката, синхронно да се вижда и текстът. Най-важното при инкорпорирането на тази допълнителна информация в часа е преподаващият да се опита да извърши прехода от основната тема към допълнителната възможно най-плавно и естествено.

„Любов“ и „Вик“

В програмата за профилирана подготовка за XI и XII клас стихотворението на Блага Димитрова „Любов“ е определено за прочит заедно с творбата на Атанас Далчев, носеща същото название – „Любов“. И двата текста са обособени в тематичната графа за любовта. Като основна задача и изискван резултат от разглеждането им е изведено умението на ученика да „интерпретира

различното осмисляне на определен проблем в литературни произведения в зависимост от творческата индивидуалност на автора³, както и да „разпознава, конструира и интерпретира интертекстуални отношения между литературни произведения“. Поставените линии за прочит на текстовете са обвързани с ясно разграничаващите се творчески жестове на двамата автори. Въпреки че и при двете произведения ключова е идеята за неосъществената любов, за чакането ѝ, несбъдването ѝ, то образната система на поетите строго се различава. Това, разбира се, предразполага към плодотворен интертекстуален прочит, при който освен текстовете в центъра на разглеждането се оказват и самите автори, всеки от които със своя обособен начин на изграждане на художествени светове.

Избраното от нас стихотворение, прераснало в песенния текст „Вик“, предлага възможност за навлизане в полето на автотекстуалността³, т.е. разговора, който се осъществява между отделните произведения на самата поетеса. А полетата за вътрешна диалогичност в творчеството на Блага Димитрова са много – както в рамките на поезията, така и на прозата. „Вик“ може да се разгледа като своеобразно продължение на „Любов“. Единият текст довършва другия, като изплита траектория на израстване на самата лирическа героиня. „Любов“ поставя идеята за изчакването на любовта, понеже „часът на любовта не е узрял“ – идея, подсилена в текста от два пъти повтарящата се анафорично заповедна форма „Не бързай!“. „Вик“, от друга страна, тематизира нуждата от настоящост на любовта, от нейното случване. Отново анафорично в началото на всяка строфа се нанизва поредица от въпросителни местоимения, въвеждащи реторичните въпроси „Кога ще дойдеш ти?“, „Кога ще си със мен?“, „Кога ще ме съзреш?“, „Кога ще ме зовеш“. В едната творба лирическата героиня се осланя на добродетелта на изчакването, на търпението, докато в другата вече усеща възможността за загуба.

„Вик“ също така се оказва текст, предлагащ вписване в един по-широк спектър от мотиви и теми. Ако отново се върнем към възможностите на интертекстуалността, то това стихотворение на Блага Димитрова няма как да не се обвърже с едноименната творба на Елисавета Багряна от първата ѝ книга „Вечната и святата“. По подобен начин в своето „Вик“ поетесата интерпретира темата за неосъществената и неосъществима любов. Разбира се, посланията на нейния текст още повече разгръщат темата за свободата на жената, мотивите за движението, за стихийността на женската природа. Един образ от Багряното стихотворение дори среща почти пълен еквивалент у Блага Димитрова. Става въпрос за затвореността между четири стени. При Елисавета Багряна текстът се отваря със стиховете „във тази стая – тясна, тъмна, ниска/ умирам от неизцерима рана“, а при Блага Димитрова тази заключеност се пренася върху образа на другия, на мъжа – „когато те зазида/ сред четири стени/ самотната ти вечер?“. Ако пожелаем, можем да разширим разглеждането на този мотив и с друга творба на Елисавета Багряна – „Зов“ – „Аз съм тук зад три врати заключена“. При това интертекстуалността, както и автотекстуалността съвсем не биха спрели дотук, понеже творчеството на двете авторки споделя много общи моменти.

Видяхме, че една творба като „Вик“ е достатъчна, за да се прокара не само търсената интердисциплинарност по отношение на съществуването ѝ като популярна песен, но и да се продължи разглеждането на самото творчество на Блага Димитрова по линията на сравнението както в рамките на собствените ѝ текстове, така и от гледна точка на обвързването с други подобни творчески жестове в литературата ни.

„Жив съм“ и „Пръстен“

В програмата за профилирана подготовка Веселин Ханчев е представен с творбата „Жив съм“, която е избрана за целите на сравнителния анализ със стихотворното произведение на Димчо Дебелянов „Тиха победа“. Селекцията на автори, които дели над половин столетие, няма как да не води до разглеждане на преди всичко отликите между двата текста. Това прозира и в резултатите, които са набелязани в програмата като умения за придобиване на учениците: да интерпретират различното осмисляне на определен проблем в литературни произведения в зависимост от историческия и/или социокултурния контекст и творческата индивидуалност на автора, да съпоставят сюжети, мотиви и образи в обединени от обща тема литературни произведения, представителни за различни исторически и културни контексти⁴. Акцентът при изучаването на Веселин Ханчев в конкретния случай е поставен върху интерпретирането на темата за осмислянето на живота и смъртта в зависимост от историческия и литературен контекст, към който се отнася авторът.

В текста си, както отбелязахме в началото, сме се спрели на стихотворението „Пръстен“. Основната причина за този избор остава фактът, че то се превръща в песенен текст, но това не изчерпва неговата потенциална стойност при изучаването на творчеството на поета. „Пръстен“ предлага вглеждане в една по-различна линия от теми и мотиви при Веселин Ханчев от представената в „Жив съм“. Със своята лаконичност и благозвучна рима текстът успява да докосне

читателя не само с посланието си, но и с формата си. Анафоричното „за“ в началото на стиховете засилва изразната изобразителност на творбата, придавайки ѝ естествена мелодичност. Избраната външна форма на „Пръстен“ приютява в себе си идеята за поканата, за предложението за единение на мъжа с жената в един общ живот. Вместо пръстен, който се слага на ръката, лирическият аз предлага на любимата словесно вричане, своеобразна поетична балада, в която синтезира общото минало, настояще и копнежа по споделено бъдеще.

В контекста на изучаваните в училище автори, „Пръстен“ на Веселин Ханчев може да се сравни с творбите на Яворов, интерпретиращи влюбването и оставането в това влюбване, съществуването в това състояние. Дори жената при двамата автори е описана по подобен начин – в абсолютната ѝ нежност, с малките ѝ ръце и ефирното ѝ леко присъствие. „Пръстен“ със сигурност лесно намира своето място сред произведенията, с които учениците вече би трябвало да са запознати, предлагайки и интердисциплинарно обвързване със своя песенен вариант.

„Честен кръст“ и „Вечерен тропет“

Трудно би ни било да разгледаме подробно и трите избрани творби от Борис Христов, което не е и задача на текста ни. „Жената Мария“ е част от книгата му „Честен кръст“, а „Самотният човек“ и „Сватбата на мама“ – от „Вечерен тропет“. Различни са посланията на текстовете, които обаче в същото време остават свързани от споделените регистри, типични за творчеството на поета.

„Самотният човек“ е своеобразна рефлексия върху образа на самия творец, върху процеса на превръщането му в такъв. Да даваш изкуство, т.е. красота на другите, въпреки че не получаваш нищо, въпреки че имаш само „вехто одеяло“. Самотният човек на Борис Христов е подобен на лирическият герой на Атанас Далчев, на затворения в предметния си свят творец, лишен или лишил се от чуждо присъствие. Този индивид няма образ сред тълпата, губи се в нея и никой не знае болката му, раздвоението му, бъдещето му. Освен при Далчев самотният човек може да бъде открит у редица други български автори, някои от тях, като например Елин Пелин, изучавани в училище. Фигурата на твореца, от друга страна, ясно прозира в творбите на Пенчо Славейков, като по този начин „Самотният човек“ на Борис Христов се вписва напълно интертекстуално сред каноничните за образователната програма автори.

Пълния текст четете в „Български език и литература“, кн. 5, 2024 г.

Феноменът „полуцивилизован човек“

*Откъс от „Сенчестата страна
на полуцивилизования човек: бележки из архива
на холандския философ на историята Йохан Хьойзинха“*

Ася Сократова-Кяйчева, докторант

Югозападен университет „Неофит Рилски“ –

Благодеевград

Йохан Хьойзинха е холандски историк, философ и един от основателите на съвременната културна история. През 1915 г. е назначен за професор по обща история в Лайденския университет. Четири години по-късно той завършва книгата „Залезът на Средновековието“. Следват „Еразъм“ (1924), „В сенките на утрешния ден“ (1935) и „Homo Ludens“ (1938). Разтревожен от възхода на националсоциализма в Германия, Хьойзинха написва няколко критически произведения, които са предмет на настоящото изследване. В тях той изказва тезата, че индустриализацията е заменила спонтанния и органичен ред в културния и политическия живот.

През есента на 1933 г., няколко месеца след идването на власт на нацистите, група изтъкнати европейски интелектуалци се събират във френската столица на тридневна конференция (16 – 18 октомври), посветена на бъдещето на европейския дух (L'avenir de l'esprit européen). Интелектуалците, предимно писатели и учени, са от цяла Европа: Франция, Испания, Португалия, Италия, Унгария, Румъния, Холандия, Белгия, Великобритания, Германия, Дания и Швейцария. Конференцията е организирана от Института за интелектуално сътрудничество към Международната комисия за интелектуално сътрудничество (МКИС) в рамките на Обществото на народите. Причината за конференцията от 1933 г. и усещането за спешност на събитията са ясно изразени в речите при откриването на конференцията от Емил Борел (член на организационния комитет), Пол Валери (председател) и Анатол де Монзи (министър на националното образование във Франция). Холандският историк Йохан Хьойзинха, един от първите оратори на конференцията, взема думата от П. Валери. Според него Европа се връща към „варварството“ и националните организации са враждебни към общите европейски ценности. В речта си, която се базира на историческите му публикации от годините, предшествали конференцията, той описва начина, по който от Средновековието и Ренесанса е възникнала международна общност от интелектуалци – *Republique des lettres*. Той е на мнение, че

Заглавието е на редакцията

www.history.azbuki.bg

*Списание се реферира
и индексира в Web of Science*

Главен редактор

Чл.-кор. проф. д.и.н. Иван Русев

E-mail: ivroussev@ue-varna.bg

Редактор

Д-р Албена Симова

0889 88 21 83

Тел.: 02/425 04 70

02/425 04 71

E-mail: history@azbuki.bg

Съдържание на сп. „История“, кн. 5/2024

ПОГЛЕД НАД БАЛКАНИТЕ

Щрихи към бизнес историята на Българското възраждане: предприемаческата активност на Атанас Симов през 70-те години на XIX в. / *Ивайло Найденов*

ОТ ДРЕВНОСТА ДО ДНЕС

Античните паметници по трасето на Диагоналния път в западните пътеписи от XVI век / *Иван Вълчев*

**ЦИВИЛИЗАЦИОННИ
ГРАНИЦИ**

Сенчестата страна на полуцивилизования човек: бележки из архива на холандския философ на историята Йохан Хьойзинха / *Ася Сократова-Кайчева*

Участието на Борис Цонев в състезанията по изкуствата в Берлин 1936 г. – принос към олимпийската история на България / *Емилия Витанова, Александър Енков*

**ДОКУМЕНТАЛНО
БОГАТСТВО**

Поглед към издателската дейност на Аграрния университет – Пловдив / *Петя Н. Георгиева*

РЕЦЕНЗИИ И АНОТАЦИИ

Значимо изследване върху историческата социология на българския комунизъм: бившите хора на концлагерна България / *Михаил Груев*

ХРОНИКА

Под знака на българо-хърватските диалози / *Антоанета Балчева*

идеите на това духовно обединение в духа на XVIII век не са изчезнали напълно след Голямата война. Според него интелектуалците от XX век, макар и заели по-скоро отбранителна позиция срещу настъпващите националистически режими, могат да се разглеждат като преки наследници на тази република. Заслужава да се подчертаят думите му от речта: „Като европейци интелектуалци, ние сме преки наследници на XVIII век и на хуманизма. Нека се гордеем с това“ (Huizinga 1950, pp. 259 – 268).

За познавача на цивилизационните процеси национализмът играе важна роля в историята на Европа, но някога той е бил безобиден, мирен и предимно културен. Той подчертава, че за да се определи бъдещето на европейския дух, е редно първо да се проследи неговото минало, как се проявява през изминалите векове и под каква форма. Самото име „европейски“ е спорно, тъй като понятието „Европа“ не се използва преди епохата на хуманизма. Тогава Европа според него е заплашена от повече от една сила, която клони към варварството. Политически организации са представени в нова и плашеща светлина. Техническият прогрес е позволил да се организират масите бързо и мащабно, а лудостта и престъпността се използват също толкова и дори по-добре от мъдростта и закона, предупреждава познавачът на европейската култура и цивилизация. Сравнява идеалите, изповядвани от европейските народи, с концепциите, които съживяват миналите епохи, и намира контраста за поразителен. „Икономическото благосъстояние, политическата власт и расовата чистота заемат мястото на щедрите стремежи към свобода и истина от миналото“, обезпокоен е интелектуалецът (Huizinga 1950, p. 266). В кореспонденцията му от този период намираме писмо от Ричард Роланд Холст с дата 12 октомври 1933 г., в което той коментира прекъсването на приятелството на Хьойзинха с Андре Йолес, преминало в редиците на националсоциализма. В него той тъжно споделя: „Скъпи Хан. Намирам писмото ти за Дре за невероятно. Ходът на цялата тази среща е непонятен! Какво го е обзело, първо да те накара да се срещнеш с него, а после, след тази среща, да скъса с теб? Първо, той е ексцентричен преподавател, това е сигурно. След момчешките ни години никога не съм го харесвал особено. Винаги съм имал чувството, че между нас има стъклена стена. Това, че е станал нацист, не ме изненадва, не напразно има глава на Нерон. Ако можеше да подаде ръка на Мусерт, повярвай ми, щяхме да загазим. Когато ми разкажеш подробностите по-късно, ще разбера по-добре хода на събитията, но все пак е тъжно за теб да преживееш подобно нещо. Ние сме твърде стари за това. Все си мисля: „Какво ли се случва във вътрешния живот на Дре, за да прави това? Джет все още не е преодолял напълно Джан, но бавно се подобрява. Най-добри пожелания за вас. Добре ли си прекара в Париж?“ (Briefwisseling 1925 – 1933, pp. 16 – 18).

Андре, Дре на галено, става член на НСДАП (Националсоциалистическата германска работническа партия) и Хьойзинха признава: „В продължение на повече от тридесет и пет години това приятелство заемаше голямо място в живота ми, докато на 9 октомври 1933 г. то беше прекъснато само с една дума, не от мен“ (Huizinga 1948, p. 30). Леонард Хьойзинха в „Спомени за баща ми“ разказва случката с повече детайли: „Той заведе Йолес до влака за

Германия. Спомням си разказа му за сбогуването с болезнена яснота. Стойки до влака, той каза: „Тогава Андре, наистина няма какво повече да си кажем“. Качи се на влака и дори не се обърна назад. [...] Не си спомням на какво все още се е надявал баща ми в този момент, но си спомням пълната му покруса, когато се прибра у дома“ (Huizinga 1963, pp. 163 – 164).

Горчивината от крехкостта на приятелство, изграждано 35 години, повлиява на неговите действия като ректор на Лайденския университет, оказва въздействие и в изграждането на позицията му на философ на историята, особено в последните съчинения. Важен детайл в техните отношения е, че не Хьойзинха е този, който прекратява техните взаимоотношения. Дори заемането на антирасистка позиция да играе решаваща роля в онзи отрязък от време, космополитна личност като него не би възприемала човешки взаимоотношения, основаващи се само на убеждения и идеологии – покрусата е плод на чувството за загубен интелектуален ориентир в света на разума и унищожаване на човешкото при силно политизиран и идеологизиран свят, в който вече трудно се намира основа за приятелство между идеологически опоненти.

Проследявайки важни събития от живота на историка, ще видим как в неговите книги се сменят оптимизмът с песимизъм, възходът с упадък, културата с варварството и как от ярките краски на Средновековието се стига до пастелните тонове в първите десетилетия на ХХ в.

Роден в Грьонинген, Йохан Хьойзинха започва да изучава санскрит, а през 1897 г. защитава докторска дисертация за ролята на шута в индийската драма. Едва през 1902 г. той насочва интереса си към средновековната и ренесансовата история. Продължава да преподава като ориенталист, докато през 1905 г. става професор по обща и холандска история в Университета в Гронинген. През 1915 г. става професор по обща история в Лайденския университет, на който пост остава до 1942 г. Дълго време Хьойзинха не е типичният ангажиран интелектуалец. До 30-те години на ХХ в. той до голяма степен остава встрани от обществените дебати. Чак през 1933 г., вече като ректор на Лайденския университет, той заема решителна позиция срещу лидера на германската делегация на международна студентска конференция в Лайден, на която присъстват английски, френски, немски и холандски студенти. Водещият делегат – Йохан фон Леерс – не е професионален учен, а функционер на Министерството на пропагандата на нацистка Германия (Nuland 2019). Той се оказва и автор на анонимен антисемитски памфлет, в който предупреждава християнските майки срещу ритуално убийство на децата им от евреи. Хьойзинха изразява пред Фон Леерс ужаса на съвета на Университета от съдържанието на текста, отказва му по-нататъшен достъп до конференцията и не му подава ръка за поздрав. Конференцията приключва преждевременно след много протести от страна на националсоциалистите. „Alea iacta est“, пише той същата вечер до приятеля си, теолога Герит Ян Херинг. От този момент нататък той започва да говори открито за тревожните събития в Европа и да заема публично ясна позиция срещу посегателството на нацистката политика и пропагандната ѝ машина срещу хуманизма и индивидуалната свобода.

„В сенките на утрешния ден“

Тази книга (Huizinga 2022) превръща холандския историк в обществена личност от европейски мащаб. Публикувана е през 1935 г., когато Хитлер е на власт в Германия от две години, Сталин управлява в Русия, а Мусолини управлява Италия – три тоталитарни режима, които се представят като алтернатива на либералната западна традиция. В Предговора към първото и второто издание той пише: „Възможно е въз основа на тези страници мнозина да ме нарекат песимист. Мога да отговоря само така: аз съм оптимист“ (Huizinga 1950, p. 311). Тук той посочва причините за вътрешния разпад на западната цивилизация, за които новите режими и техните политически системи са важен признак.

Според него промяната, в която живеят неговите съвременници, не може да се сравни с тази по време на прехода от Античността към Средновековието в контекста на Световната римска империя, когато една висша и богата цивилизация бавно и предпазливо отстъпва място на друга, определено по-нисша и много по-слабо организирана цивилизация. Съществува една огромна разлика, която веднага пречи на това сравнение, подчертава той. Културата, която преживява своя упадък около 500-ата година, носи със себе си, като наследство от миналото, една превъзходна културна форма. За философа, историк на културата, е важна изпъкващата разлика с предишните периоди на силно разстроен културен живот. Идеалът е ретроспективен, методът за постигането му – също. Той се свежда до усвояването и прилагането на древната мъдрост и добродетел. В разбирането на учения интелектуалец древната мъдрост, древната красота, древната добродетел – това са основната мъдрост, основната красота, основната добродетел, от които човек се нуждае, за да създаде в този свят толкова ред и благополучие, колкото може да понесе. Това за него е и органичният ред на света.

За да проследим пътя на Хьойзинха до момента, в който той се изявява като обществено ангажиран интелектуалец, ще отбележим неговата заявка за участие в конференцията на МКИС във Венеция през август 1935 г., но според един от създателите на инвентарния каталог от Лайденския университет Антон ван дер Лем той не е присъствал на нея. Година по-късно обаче, на 8 – 12 юни 1936 г., срещата на Международната комисия за интелектуално сътрудничество в Будапеща се председателства от Хьойзинха.

В кореспонденцията му от този период намираме писмо с дата 27 септември 1936 г., изпратено до секретаря на Комитета за бдителност на антinationалсоциалистическите интелектуалци Мено тер Браак. В него четем: „За публикуване ме молите да възпроизведа няколко думи, с които наскоро изразих убеждението си относно политическото и културното състояние на света в една международна дискусия за запазването на чистата цивилизация. С удоволствие го правя, като малко разширявам тези думи и ги формулирам по-остро, отколкото би било уместно по този повод. Не се съмнявам, че съвременният краен национализъм, заедно с враждебния му близък – болшеvizма, може да се определи като бича на нашето време. Трагедията е в това, че този съвременен порок на национално самовъзвеличаване и обожествяване на собствената държава е израснал като плевел върху почвата на една висока добродетел – патриотизма. Беше благословия, когато XVIII век възвърна и издигна високата ценност на националната идентичност и лоялността към отечеството срещу евтината слабост на наивния космополитизъм. Никой от великите защитници на националната свобода и националната култура не е могъл да подозира как тези благородни идеи ще се изродят до върха на глупостта и заслепението, които преживяваме. Ако грубо и безразсъдно групиране на европейския свят според полюсите на национализма и болшеvizма надделее, тези две течения скоро ще накарат терена на истинската цивилизация да се сгромоляса и да потъне като подводна вълна. Ако тази западна култура все пак се издигне от блатото, в което заплашва да потъне, или ако след векове на упадък я наследи нова истинска култура, тогава днешният краен национализъм вероятно ще бъде разглеждан като едно от най-странните и достойни за съжаление отклонения на човешкия дух, който е бил призван и способен на по-добри неща, отклонение, сравнимо по глупост и злонамереност, каквито са мъчили християнския свят в продължение на векове.

Що се отнася конкретно до нашата страна, повече от всякога съм убеден, че ако Холандия стане жертва на народния деспотизъм на десницата или левицата, загубата на нашата независимост ще последва в много кратък срок“ (Briefwisseling tussen Menno ter Braak en J. Huizinga 1928 – 1939).

Холандският комитет на антinationалсоциалистически интелектуалци е основан на 27 юни 1936 г. с цел борба с националсоциализма на думи и дела и защита на духовната свобода. Запазени са общо 23 разменени писма между историка и Мено Тер Браак от този период. В тях личи по-скоро наставническо отношение на философа, от когото Мено търси съвет за своите книги и статии. Отношенията им са като учител – ученик, затова не е изненадващ отказът на Хьойзинха да вземе участие в организации с неясна цел.

През юли 1937 г., когато се провежда поредното заседание в Париж на Международния институт за интелектуално сътрудничество, той приема поканата за участие. Затова говори в писмото, изпратено до втората му съпруга Огюст Шолвинк. „2 юли 1937 г. Пътуването не донесе нищо забележително, хотелът е приличен, стаята – също. С шума на колите все още трябва да се свиква, но човек вече е твърде разглезен от Слингеланд План. Рафтовете с книги не ви ли побъркват? След малко моят президент Гилбърт Мъри ще ме заведе на първото заседание в крилото на съседната сграда. Много поздрави! (Briefwisseling 1934 – 1945, p. 1276).

За конференцията на 6 – 16 юли 1938 г. в Женева намираме няколко писма, но само от личен характер, в които е описан неговият маршрут: пътува до Бург-ан-Брес, Шалон сюр Саон, Боне, Дижон, където отсяда; оттам през Сен-Дизие до Реймс, където ношува, и посещава катедралата. После – Лаон, Вервен, Мобож, Монс, Брюксел, където пренощува, и след това се прибира у дома.

Същата година е публикуван шедьовърът му Homo Ludens. Това е кулминацията на работата му като историк и философ на културата. Всъщност книгата Homo ludens в превода си на немски е била осакатена със страници предимно в частта, в която той говори за пуерилизма и милитаризма. По това време се появява и Der Mensch und die Kultur (Huizinga 1950) – текстът на лекция, която е трябвало да прочете във Виена през пролетта на 1938 г., но която е отменена поради Аншлуса на Австрия от хитлеристка Германия. В текста на лекци-

ята Хьойзинха за първи път говори за опасността от полудивилизования човек: „Продуктът на индустриалната епоха е полудивилизованият човек. Всеобщото образование, както и външното изравняване на класите и улесняването на интелектуалното и материалното общуване превърнаха полуобразования тип в доминираща характеристика на обществото... Двете големи меркантилно-механични средства за комуникация на деня – филмът и радиото – са го приучили към обезпокоително опростяване и повърхностно възприемане на интелектуалния материал“ (Huizinga 1950, p. 445) Като следствие от това, диагнозата на съвременното общество според него минава през симптомите усещане за криза, безпомощност, дивост, объркване, сляпа илюзия, лицемерие и бягство от отчаянието в самозаблудата. Паралелите със състоянието на нещата в нашето днешно общество са доста очевидни.

Пълния текст четете в „История“, кн. 5, 2024 г.

Прилики и разлики между съвременния турски език и балканските диалекти

Откъс от „Analysis of the Morphological and Lexical Aspects of the Turkish Sections in the Work “The Second Journey of Bacho Kiro”

Abidin Karasu

Istanbul Medeniyet University (Turkey)

1. Introduction

There are many works written in Turkish in the Balkans, especially in Bulgaria. These works are important in terms of Turkish language and its dialectology. Based on Turkish works in Bulgaria, Turkish dialects were classified in terms of phonetic and morphological features. In addition to dialectological studies, there is also a study on the Bulgarian dialect atlas. In this study, it was stated that the Bulgarian dialect atlas was prepared with modern techniques, and suggestions were made on how the Turkish dialect atlas should be created (Yeşilkaya & Karasu 2022).

Turkish works in Bulgaria have a special importance for Turks. Thanks to these works, Balkan Turkish; it has been examined in many aspects such as historical, dialectological and classification of dialects. One of these important works is “Bacho Kiro's Second Journey”.

Kiro Petrov Zanev, known as Bacho Kiro, was born in 1835 in the village of Bylala Church. His father died when he was 6 years old. He became a teacher in the village of Koevtsi in 1853 (Kiro Petrov 2024). He worked as a teacher in various villages in Bulgaria until 1864. Bacho Kiro described himself as a daskal (teacher) in his works. He is known as a historian and man of letters (Wikipedia 2020). From 1864 onwards, he took part in various social and political organizations. In 1870, he published his first literary work. In 1873, he published a work titled “The Journey of Bacho Kiro”. In 1874, he published a work titled “The Second Journey of Bacho Kiro”. Bacho Kiro, who called for a rebellion against the Ottoman rule and occasionally gave fiery speeches to the rebels, was captured by the Ottoman government during the uprising in 1876 and executed. He made a defense before being executed and expressed the following in poetic form:

Заглавието е на редакцията

www.foreignlanguages.azbuki.bg

*Списанието се реферира и
индексира в Web of Science*

Главен редактор

Проф. д.н. Димитър Веселинов
E-mail: dvdimitrov@uni-sofia.bg

Редактор

Д-р Силвия Петрова
0889 60 44 53

Тел.: 02/425 04 70
02/425 04 71

E-mail: foreignlanguages@azbuki.bg

Съдържание на сп. „Чуждоезиково обучение“, кн. 5/2024:

ПРИЛОЖНО ЕЗИКОЗНАНИЕ

Analysis of the Morphological and Lexical Aspects of the Turkish Sections in the Work “The Second Journey of Bacho Kiro” / *Abidin Karasu*

За животните във фразеологията – буквално (върху материал от сръбската и хърватската фразеология) / *Мартин Стефанов*

Морфофонологични, фоносинтактични и лексикално-семантични аспекти на словното ударение в испанския език / Милена Маринкова

МЕТОДИКА

Положителна учебна среда за обучение по дигитална и медийна грамотност / Данаил Данов

Интегриране на музика в езиковото обучение / Анна Георгиева

Специализиран икономически немски език в текстов вид. Годишен доклад (Geschäftsbericht) / Силвия Василева

ЕЗИК И КУЛТУРА

Стратегии за прогнозиране в печатните медии в рамките на дискурсно-историческия подход: анализ на новините за феминизъм / Гюльям Сонюл Ерджан, Нур Бану Елбюлкен, Исмаил Оркун Атасой

ЛИНГВОДИДАКТИЧЕСКА АРХЕОЛОГИЯ

Сравнение на референтни езикови рамки за различни по типология езици в изпитните системи по италиански и китайски като втори език / Антония Цанкова, Радея Гешева

IN MEMORIAM

В памет на Александър Иванов / Надежда Делева, Димитър Веселинов

РЕЦЕНЗИИ И АНОТАЦИИ

Нов учебник по руски език за българските духовни училища / Диана Боримечкова

Бен бир Бачо Киро им, (Ben bir Baço Kiro im)
тюркен коркмаз комита им. (Türkten korkmaz komita im)
Шишкане умузума тактъм, (Şişkanе umuzuma taktım)
Дренова монастира булдум. (Drenova monastira buldum.)
Хакъм арамаа бен чиктъм, (Hakım aramaa ben çıktım)
ипи де бойнума тактъм. (İpi de boynuma taktım)
(Karasu, 2022)

I'm Bacho Kiro

I am a hero who is not afraid of Turks

I put the "Shishane" gun on my shoulder

I went to the Drenov monastery.

I went out to seek my rights.

I put the rope around my neck.

A cave near the town of Dryanovo in Bulgaria was named after him. Bacho Kiro called for a rebellion against the Ottoman administration, occasionally making fiery speeches to the rebels. In the uprising of 1876, he was captured by the Ottoman government and executed. A cave near the town of Dryanovo in Bulgaria was named after him.

The name of the work by Bacho Kiro that we are looking at is "The Second Journey of Bacho Kiro". This work was published in 1874 in the city of Ruscuk (Ruse) on the banks of the Danube River (Kiro 1874). In this work, the author has written the places he visited in Cyrillic letters in Turkish. The Turkish section is located between pages 35 and 42 of the work. With this work, Bacho Kiro proved that he had an advanced level of knowledge in Turkish. The author's Turkish is very understandable and concise (Karasu 2022). The promotional material for the work in Bulgaria includes the following statement: "He was going to Vienna, but he returned because he didn't have enough money. He traveled to Serbia on foot. Read it and see for yourself. In this work, Bacho Kiro narrates everything he saw and heard during his travels to his friends" (Literary World, 2024).

His works are:

"The poem about the Prussian-French war", "Historiography and folklore", Chronicles of the "Grandfather Nicholas" (дядо Никола) Uprising (1857), "Hacı Stavrevata Buna (1862)", "The Band of Philip Toteau (1867)", "The gang of Stefan Karadzha and Hadji Dimitar (1868)", "Sofia adventure (1873)", "Gangster wars in the Dryanovo monastery".

2. Overview of the book section

The work consists of 18 pages. All pages are written in metered and rhymed verse. Pages 50 and 51 of the work consist of 33 lines each. Pages 36, 41, and 47 consist of 28 lines each. Page 35 consists of 23 lines. The remaining 12 pages contain standard 29 lines each. The entire work consists of 521 lines. The lines in the work are grouped in pairs and arranged according to a dual system of meter and rhyme.

Избрано

*Vidin' çok' büyük' şeherdir,
Ve hem çok' düz bir' er'dir'*

*Vidin is a very big city.
And it's a very flat place.
Tunadan' gıozükür' saade minareler',
Tuna boyunca var' islyah' kaleler',*

*The minarets can be seen from the Danube side.
There are many fine castles along the Danube.*

*Karşida vlah' yakasında,
Kalafat' kalır' sag' tarafında,*

*Across from Vlach's side
Calafat (town) remains on the right*

To get to Vienna, Bacho Kiro traveled by ferry on the Danube River, sometimes on foot, sometimes by ferry. He writes in Turkish in Cyrillic the sights and cities he visits and encounters in the Balkans under Ottoman rule. Bacho Kiro, who in 1873 wrote that his greatest desire was to see Nemche (Austria), collected five hundred Kurushi from his acquaintances and friends to realize this desire. He puts a pair of shoes on his feet, a hat on his head, a bag on his shoulder, a coat with a staff on the other and goes on his way (Kiro 1874, p. 35). He comes to Svishtov and wants to travel to Vienna by ferry. He visited the cities of Oryahovo, Lom, Vidin, Kalafat, Radovic, Severin, Adakale, Orshova, Drenkova, Modava, Smederevo, Panchova, Mokri Lak, Belgrade and Zemun along the Danube River. In some of them he stays, walks around and records his observations. These observations are usually related to the architecture of the cities, the situation of the local population, the way of life and the business life of the Serbian and other peoples.

3. The Cyrillic Alphabet and its Latin Equivalent Used in the Work

The Latin equivalents of the Cyrillic letters used in this work are provided in the table below.

Cyrillic	А – а	Б – б	В – в	Г – г	Д – д	Е – е	Ж – ж	З – з	И – и	Й – й
Latin	A – a	B – b	V – v	G – g	D – d	E – e	J – j	Z – z	I – i	Y – y

Cyrillic	К – к	Л – л	М – м	Н – н	О – о	П – п	Р – р	С – с	Т – т	У – у
Latin	K – k	L – l	M – m	N – n	O – o	P – p	R – r	S – s	T – t	U – u

Cyrillic	Ф – ф	Х – х	Ц – ц	Ч – ч	Ш – ш	Щ – щ	Ю – ю	Я – я	І – і	дж
Latin	F – f	H – h	TS – ts	Ç – ç	Ş – ş	ŞTI – şti	Yu – yu; u	ya, ā	I – i ; y	c

Cyrillic	Ъ-ъ / I-ı	Ӧ	Ь-ь	ю
Latin	Corresponds to the “ı” sound in the word. It has no value as a final sound! It is denoted by a „	i (more often) – a (less)	It has no value as a final sound. There is a circumflex function before the vowel in the word. миньор < minör, актюр < aktör	These two sounds together can be read as “ö” in the word and as “y” or “ö” at the beginning of the word.

4. The morphological features of the work

The narrowing of the /o/ and /ö/ vowels, the occurrence of the vowel (i) at the end of words, and the use of the learned past tense suffix mostly in the form of -miş in the work partially overlap with the characteristics of Rumeli Turkish dialects. The vowel loss in the middle syllable in words like *araba>arba*, *burad>burda*, *nereye>nerye* and consonant assimilations like *bunlar>bunnar*, *onlar>onnar* in internal sounds (Korkmaz, 2010), as seen in this work, are common traits in Balkan and Turkish dialects. Additionally, as seen in examples like *isterim gideyim*, *Tuna dibinde var ormanlı bir er*, *ükariya para etişmecek gördüm*, *var mı burda Bulgar*, *var burda bir şişoflu*, the verb mostly appears after the subject, not at the end of the sentence. The continued presence of the consonant /g/ between two vowels (Gülsevin 2015), mentioned as a feature of Western Rumeli dialects, is only identified in one word (*irmaga*) in this work.

The general morphological features of the work are listed below. Plural suffixes, possessive suffixes, noun case suffixes, participles, instrumental suffix, tense suffixes, indicative and optative moods, interrogative particle, postpositions, conjunctions, derivational affixes have been examined.

Noun case suffixes

It has been observed that noun case suffixes are sometimes used interchangeably. The definite article suffix is seen in one example in the form of +n. Other examples are similar to standard Turkish in Turkey.

hesabın dediler kendin yapacan, teskereı, kimsei, kümürü, ricami, parai

In the following examples, the dative suffix -a, -e has been used instead of the accusative suffix -ı, -i. *ricama (ricamı) kabul ettiler, burasına (burasını) seir edecem, size (sizi) kurtarmaz mı*

It has been observed that in one example, the definite accusative suffix is used instead of the locative suffix. In another example, the accusative suffix is used instead of the locative suffix.

yolunu (yoluna) bakar, hep onun evine (evinde) oturdum, ayama, mehanee, çocaa, kesee, skelee, neree gideim, içerie girdim, okumaa, sokaa, vienaya, hepinize

The locative suffix -dA is mostly used similarly to Standard Turkish in Turkey. In a few examples, this suffix is used instead of the dative suffix. In one example, it is used instead of the ablative suffix. It is rare for this suffix to not adhere to the front-back vowels harmony.

nerde han var orda (oraya) gireim, pasaportçı yanında (yanına) giderim, yanında (yanına) oturdum, bir omuzumda (omuzuma) aldım, altında, ükarda, gunumde, aşıada, kövde, masa yustunde, orda (oradan) sapmadık

The ablative suffix shows similarity to Standard Turkish in Turkey. *canınızdan, yanından, rusçuktan, kazasından*

Tense suffixes

The future tense suffix in third person is different from Standard Turkish in Turkey in the form of -AcA. The negative form is -mAcA.

pinecem, deecem, dönecem, konacam, uracam, sövleecem, süvleicem, onnara süvleecem, gideceim, eyleneceem, gezineceem, yapacan, uzanacan, geçecen, etişmecek, olmacak

Избрано

The perfect tense suffix is the same as in Standard Turkish in Turkey. Rarely, it is noticed that the perfect tense suffix with front vowels is added to a word stem with back vowels.

ayama giydim, topladım, saydım, çıkardım, verdim, buldum, girdim, kövden çekildim, edim ve içtim, oraya buraya baktım, geçtik, çekildik, gürdük, çıktık, çıkardılar, oldular

Past perfect tense suffix is mostly unrounded and front vowel. Other variants are also observed. The -miş form of the learned past perfect tense suffix is among the features of the Eastern Thrace dialects (Günşen 2008).

lukantaymış, alırlarmış, oraya sapsımış, o gece yatmışım, düşmüş, kırılmış, konulmamış, hoş gelmişin, gün duvmamış

Simple present tense suffix is in the forms -ar, -er, and -r, similar to standard Turkish of Turkey. Sometimes, it is observed the form -ir.

inerim, giderim, derim, ederim, barışır, çalışır, kapuya girer, yakışır, yamur yar, kalır, alır, olur, yardım ederis, isteris, bilirsiniz, ierler, toplaşirlar, koşarlar, indirler, yaparlar, uraşirlar, dolaşirlar, derler, giderler, kazarlar

Although there are not many examples related to the present continuous tense suffix, it has been determined that the present continuous tense suffix appears in the form -or. This suffix has also been identified in some provinces in the southeastern region of Turkey (Yeşilkaya 2023, p. 223).

Пълния текст четете в „Чуждоезиково обучение“, кн. 5, 2024 г.